

САМОРЕГУЛЯЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З ДОСВІДУ РОБОТИ
КОМІСІЇ З ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ
ЕТИКИ

УДК 070.11(477)

Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. З досвіду роботи Комісії з журналістської етики: Аналітично-довідковий збірник / За заг. ред. Л. Кузьменко, Л. Куш, М. Дворового, О. Погорелова. – К.: Комісія з журналістської етики, 2022 – 90 с.

У виданні розкрито особливості саморегуляції українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. Збірник містить найважливіші рішення Комісії з журналістської етики, присвячені діяльності журналістів та медіа у період після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Тут також представлено юридичні аспекти діяльності журналістів під час війни, розкрито питання журналістських стандартів, гендерної рівності, а також роз'яснено специфіку роботи медіа під час дії воєнного стану.

Для журналістів, керівників медіа, студентів і викладачів факультетів журналістики, а також для споживачів інформації – читачів, слухачів, глядачів.

Ця публікація стала можливою завдяки проєкту Комісії з журналістської етики за підтримки International Media Support (IMS). Відповідальність за зміст інформації несуть автори та авторки.

ЗМІСТ

Вступне слово. Про важливість дотримання журналістських стандартів і етики під час війни

Андрій Куликов, голова КЖЕ, співзасновник «Громадського радіо» 2

Про Комісію з журналістської етики 5

Розділ 1. Заяви та рекомендації КЖЕ 7

Розділ 2. 10 Найважливіших рішень КЖЕ після повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року 24

Розділ 3. Юридичні аспекти діяльності журналістів під час війни
Максим Дворовий, юрист Лабораторії цифрової безпеки та Комісії з журналістської етики 61

Розділ 4. Робота Комісії з журналістської етики під час воєнного стану в Україні
Олексій Погорелов, президент Української асоціації медіа бізнесу, член Комісії з журналістської етики 68

Розділ 5. Гендерна рівність в українських медіа під час війни
Ліза Кузьменко, голова ГО «Жінки в медіа», членкиня Комісії з журналістської етики 73

Розділ 6. Етичні дилеми та журналістські стандарти під час війни. Практичні приклади
Ліна Куц, перша секретар Національної спілки журналістів України, членкиня Комісії з журналістської етики 78

Додаток 1. Результати дослідження КЖЕ 83

Додаток 2. Кодекс етики українського журналіста 86

ВСТУПНЕ СЛОВО

Андрій Куликов

голова КЖЕ, співзасновник
«Громадського радіо»

Дуже хочеться ніколи більше не писати передмов до збірок про етичні стандарти журналістики під час війни. А написати потрібно. Бо дотримання професійних стандартів під час війни – один зі способів перемогти.

Чому я почав з етичних стандартів, а перейшов на професійні? Для мене їхнє значення однаково важливе, а може, і взагалі однакове. Суть професійних стандартів – правдива і вчасна інформація. Наша аудиторія потребує саме правдивої і вчасної інформації. Інакше ми виявляємо неповагу до тих, хто залежить від нашої роботи. Правдива і вчасна інформація рятує життя. Брехня і поспіх або, навпаки, затримка повідомлення занапащають життя.

Суть професійних стандартів – правдива і вчасна інформація. Наша аудиторія потребує саме правдивої і вчасної інформації. Інакше ми виявляємо неповагу до тих, хто залежить від нашої роботи. Правдива і вчасна інформація рятує життя.

Вибір простий – хочеш зберегти Україну, хочеш вберегти українок та українців – доклади усіх своїх професійних знань, щоб сповістити їх про небезпеку, про загрозу. Доклади уможливлених професійними стандартами та навичками здатностей і здібностей, щоб показати, як можна з успіхом використати набутий досвід для перемоги. Покажи, як виживати для того, щоб вижили інші. Щоб вижило якомога більше з нас. Бо ще ж так багато роботи після перемоги.

Пропонована вам збірка містить перші результати роботи Комісії з журналістської етики в часи повномасштабного російського вторгнення в Україну. Саме – перші. Бо до закінчення цього вторгнення далеко. Але буде ближче з кожним випадком, коли ми дотримуємось стандартів. І, на жаль, буде далі, якщо ми стандартами нехтуватимемо. Суть агресії, проте, не зміниться. Тому читайте уважно. Тут не рецепти – як діяти в кожному випадку. Випадків надто багато. Тут саме способи, в які ми маємо вистояти і здобути перемогу. Різноманітні за формами, вони однакові за суттю: вірність засадам професії, турбота про безпеку аудиторії. А обізнаність і є безпека.

І якщо колись у вас виникне сумнів – чи правильно в такий скрутний час дотримуватись етичних стандартів, поставте собі найпростіше запитання: а чи захочете ви, щоб вас вводили в оману? Відповідь має переконати в тому, що етичні стандарти мають значення. Неспростовне і переможне. Бо правда здатна допомогти розрахувати сили так, що поразка просто неможлива. Віра в перемогу – могутнє знаряддя.

*Брехати задля перемоги,
приховувати правду – так само
згубно, як вводити в оману
заради будь-якої іншої мети, якою
шляхетною вона б не видавалась.*

Знання – як перемоги – не лише вказує напрямок руху, а й визначає результат.

Брехати задля перемоги, приховувати правду – так само згубно, як вводити в оману заради будь-якої іншої мети, якою шляхетною вона б не видавалась. Бо психологічний шок, коли дізнаєшся правду після того, як вірив у приємне, але неправдиве, набагато сильніший, ніж в іншому разі. А коли правду дізнаєшся якомога швидше, маєш більше часу на те, щоб упоратися з шоком. І замовчувати те, що нам зараз перешкоджає найплідніше виборювати перемогу, теж згубно. Бо тоді доведеться винаходити і пояснювати причини мовчанки. А таких немає й не повинно бути.

Термін «етика» часто вживається як визначення норм поведінки, сукупності моральних правил певної суспільної чи професійної групи. Ця збірка – про журналістську етику. Дотримуються або не дотримуються її порівняно небагато людей, а саме ті, хто працюють у нашій гільдії. Наслідки дотримання чи недотримання відчуває абсолютна більшість із нас, бо більшість із нас споживає виготовлений за правилами чи проти правил продукт. Тому ця збірка важлива. Бо після перемоги ми матимемо подивитись одні одним у вічі. І не відвести погляд.

ПРО КОМІСІЮ З ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ

Комісія з журналістської етики (КЖЕ)

орган саморегуляції роботи журналістів та редакцій в Україні, який обговорює та пропонує вирішення конфліктних ситуацій у медіа шляхом розгляду скарг від споживачів інформації. Наше завдання – сприяння дотриманню професійних етичних стандартів в українських медіа та формуванню запиту суспільства на якісну журналістику

Чому Комісії з журналістської етики можна довіряти?

Отримав осуд Комісії журналістської етики за статтю. Я поважаю рішення цієї незалежної інституції і пропоную всім уважно перечитати овний висновок комісії та обох експертів.

Борис Давиденко, ексголовний редактор «Ліга.Нет», головний редактор Forbes Ukraine, 25 жовтня 2021 р.

Офіційна відповідь «Радіо НВ» щодо інциденту в ефірі за 10 вересня 2020 року: «Радіо НВ» засуджує будь-які прояви ксенофобії, нетерпимості та дискримінації та завжди пропагує у своєму ефірі толерантність й інклюзивність... «Радіо НВ» та Сергій Притула особисто дякують Комісії з журналістської етики за пильність та професіоналізм.

«Радіо НВ», 12 листопада 2020 р.

На якій підставі ДБР порушує справу проти журналіста? За публікацію нехай і контроверсійного відео? Оцінювати це має Комісія з журналістської етики...

Севгіль Мусаєва, головна редакторка «Української правди», 28 листопада 2021 р.

1. Упродовж 20 років ми допомагаємо формувати культуру професійної та чесної журналістики й відповідно утверджуємо довіру до ЗМІ та зміцнюємо принципи свободи слова в Україні.
2. Комісію було започатковано під час установчих зборів журналістської ініціативи «Журналісти – за чисті вибори» 2001 року.
3. КЖЕ офіційно зареєстрована як громадська організація з 2003 року.
4. Комісія з журналістської етики є членом Альянсу незалежних пресрад Європи (AIPCE) та Міжнародної мережі етичної журналістики (EJN).
5. Ми діємо прозоро в межах та підставі Статуту та Кодексу етики українського журналіста.
6. До КЖЕ входить 15 осіб (забезпечує баланс думок) із визнаною репутацією та значним досвідом роботи: журналісти, медіаменеджери, викладачі факультетів журналістики, представники індустрії, медіаексперти, правозахисники.
7. Члени та членкині Комісії працюють на волонтерських засадах і проходять ротацію кожні 3 роки.
8. Із 2017 року другу каденцію поспіль Комісію очолює Андрій Куликов, відомий журналіст, теле- і радіоведучий. До 2017 року Комісію очолював Володимир Мостовий, засновник видання «Дзеркало тижня».
9. Наші постійні партнери: Координатор проєктів ОБСЄ в Україні, Міжнародний фонд «Відродження», Офіс Ради Європи в Україні, Посольство Великої Британії в Україні, Посольство США в Україні, International Media Support та багато інших.
10. Нашій роботі довіряють українські медіа.

РОЗДІЛ 1

ЗАЯВИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ КЖЕ

1. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану

Рекомендації Комісії
з журналістської етики щодо
інформації, яку не можна
розголошувати в медіа
під час воєнного стану

Уранці 24 лютого 2022 року Росія розпочала широкомасштабне воєнне вторгнення в Україну. Важливу роль у спротиві ворогу відіграє своєчасне, достовірне та незаангажоване інформування громадян та світу про перебіг війни. У цьому контексті внесок українських медіа стає потужним, як ніколи.

З одного боку, журналістські стандарти під час війни нічим не відрізняються від стандартів у мирні часи. З другого боку, саме через війну журналісти і редакції мають посилювати свою пильність до стандарту достовірності й точності, подаючи матеріали в ефірі телеканалів, радіо чи онлайн.

Правила роботи журналістів
та журналісток від 3 березня
2022 року (наказ №73)

Правила роботи журналістів та журналісток затверджено 3 березня 2022 року головнокомандувачем ЗСУ Валерієм Залужним і стосуються періоду воєнного стану в Україні. Зокрема, він видав наказ №73, який регулює порядок акредитації представників ЗМІ під час воєнного стану, визначає перелік інформації, яку не можна розголошувати, встановлює порядок роботи журналістів у зоні ведення бойових дій.

Рекомендації для журналістів
від Управління зв'язків із
громадськістю ЗСУ

Важливими видаються також Рекомендації для журналістів від Управління зв'язків із громадськістю ЗСУ.

Одне із протиріч в журналістській спільноті наразі викликає використання фотоматеріалів та зображень з українських міст, які тримають оборону. Журналісти прагнуть передати атмосферу, але побоюються, що будь-яка інформація може заподіяти шкоду військовим і цивільним.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Зокрема, обмеження можуть стосуватися й свободи слова.

У цьому контексті рекомендуємо керуватися **такими підставами для роботи журналістів:**

1. У вищезгаданому наказі ЗСУ вказано, що до переліку інформації, розголошення якої може сприяти обізнаності противника та негативно вплинути на виконання завдань, належить: інформація щодо системи охорони та оборони системи військових об'єктів та засобів захисту особового складу, озброєння та військової техніки, які використовуються. Водночас уточнюється, що **не йдеться про ті об'єкти, які видимі або очевидно виражені.**
2. Варто показувати лише крупний план руйнувань чи уламків, де не видно географічних подробиць. Наприклад, це може бути зображення уламків чи воронки, за яким неможливо встановити, де точно воно було зроблене.
3. Варто показувати лише ті ракурси, де видно, що все зруйновано, аби ворог не міг використати інформацію для остаточного руйнування, а відповідно ви не стали випадковими коригувальниками вогню.
4. Якщо ви використовуєте контент із мережі, то обов'язково перевірте достовірність джерела та переконайтеся що фото і відео взяті саме із того місця, про яке йдеться.
5. Недопустимо називати точну адресу, куди поцілили під час обстрілу ворожі війська.
6. Допустимо передавати інформацію, якщо окупанти завдають руйнувань важливим об'єктам цивільної інфраструктури – дитсадкам, лікарням, школам, телевежам, пологовим будинкам тощо. Така інформація – надзвичайно важливий доказ злочинів Росії проти України. Також такі інформаційні повідомлення будуть потрібні для майбутнього процесу над РФ у Міжнародному кримінальному суді в Гаазі.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Зокрема, обмеження можуть стосуватися й свободи слова. Ці обмеження пов'язані з тим, що оприлюднення деякої інформації може становити ризик для цивільних та військових.

Нагадаємо, що в вищенаведеному наказі ЗСУ йдеться про такий перелік інформації, яку не можна розголошувати в медіа:

1. Найменування військових частин та інших військових об'єктів у районах виконання бойових завдань, географічні координати місць їх розташування.
2. Чисельність особового складу військових частин і підрозділів.
3. Кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання.
4. Описи, зображення та умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати військові об'єкти.
5. Інформація щодо бойових дій чи операцій, які проводяться або плануються.
6. Інформація щодо системи охорони та оборони військових об'єктів та засобів захисту особового складу, озброєння та військової техніки, які використовуються (крім тих, які видимі або очевидно виражені).
7. Порядок залучення сил та засобів до виконання бойових завдань.
8. Інформація про збір розвідувальних даних (способи, методи, сили та засоби, що залучаються).
9. Інформація про переміщення та розгортання своїх військ (найменування, кількість, місця, райони, маршрути руху).
10. Інформація про військові частини, методи або тактику їх дій.
11. Інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувались.

12. Інформація про ефективність сил і засобів радіоелектронної боротьби противника.
13. Інформація про відкладені або скасовані операції.
14. Інформація про зниклий або збитий літак або зникле судно та пошуково-рятувальні операції, які плануються або проводяться.
15. Інформація про планування та проведення заходів забезпечення безпеки застосування військ (дезінформація, імітація, демонстративні дії, маскування, протидія технічним розвідкам та захист інформації).
16. Фото- і відеозйомка та інша наочна інформація з представниками незаконних збройних формувань.

Помічними також можуть стати рекомендації Інституту масової інформації (ІМІ) щодо Правил для журналістів щодо поведінки з військовими. Зокрема, там наголошено, що не варто робити записи і діставати мікрофон, не запитавши попередньо співрозмовника. Також не треба знімати обличчя бійців, їхні позиції та озброєння. Розпитувати бійців краще про те, що відбувається на тому місці, де вони дислокуються.

Рекомендації Інституту масової інформації щодо Правил для журналістів щодо поведінки з військовими

Важливо пам'ятати, що бійці не зобов'язані давати інформацію журналістам – це ваша робота її отримати. Будьте доброзичливими, залишайтеся спокійними всередині, навіть якщо бійці будуть поводитися загрозливо. Обережно використовуйте камери – об'єктиви можуть давати відблиски як оптичний приціл, а значить стати потенційною мішенню. Ніколи не беріть до рук зброю.

Пам'ятайте, якщо журналіст виконує свій журналістський обов'язок, то не носить зброю та не стріляє. Уникайте журналістів, які носять зброю, стріляють. Не беріть із собою додому кулі, навіть якщо вам бійці пропонують їх як сувеніри. Не вдягайте захисне спорядження або інший одяг, призначені для військових. Використовуйте бронезилети й каски лише немілітарного кольору і з написом PRESS.

Ще кілька важливих порад можна взяти з **редакційних настанов «Бі-Бі-Сі»**. Зокрема, до висвітлення конфлікту (в нашому випадку до війни) застосовуються такі редакційні принципи:

- Тон наших повідомлень має таке саме важливе значення, як і їх надійність.
- Ми повинні поважати людську гідність, не пом'якшуючи при цьому реалій війни. Має бути чітке редакційне обґрунтування для використання дуже виразних зображень війни або сцен жорстокості.
- Наскільки можливо, ми зробимо так, щоб найближчі родичі не довідувалися про смерть чи поранення свого родича з наших випусків новин, сайтів або програм.

Комісія з журналістської етики нагадує, що журналісти повинні завжди забезпечувати баланс між суспільним інтересом щодо повної і точної інформації та потребою бути співчутливими. Завжди варто поважати недоторканність приватного життя і гідність мертвих. Варто також уникати необґрунтованого показу крупним планом облич і серйозних травм або інших матеріалів, пов'язаних із насиллям.

Джерело: facebook.com/ganna.maliar

2. Рекомендації КЖЕ щодо висвітлення загибелі людей під час війни

Рекомендації КЖЕ щодо висвітлення загибелі людей під час війни

Уже упродовж тривалого часу українські медіа висвітлюють події широкомасштабної російської агресії проти України. Зокрема й аспекти, пов'язані з загибеллю військових та цивільних. Такі повідомлення часто мають сенсаційні заголовки, супроводжуються фотографіями вбитих або містять відео, де зафіксовано момент убивства чи його наслідки. Журналістські матеріали поширюються соціальними мережами або іншими сайтами.

Усе це призводить до того, що в медіапросторі переважає контент, який містить сцени насильства.

Комісія з журналістської етики отримує запити про те, як висвітлювати загибель людей під час війни. Ми вітаємо той факт, що така дискусія розпочалася в журналістському середовищі, адже більшість працівників українських медіа не мають досвіду роботи з такими темами. У підготовлених рекомендаціях ураховано практику окремих українських медіа, позиції редакційних кодексів відомих світових медіа, а також настанови міжнародних журналістських та експертних організацій.

- Висвітлення подій війни з великими людськими жертвами неможливе без оприлюднення фактів загибелі людей. Перш ніж надавати своїй аудиторії таку інформацію, журналісти мають сформулювати мету такого матеріалу. Ви хочете проінформувати чи вплинути на емоції? Допомогти чи шокувати? Відео і фото можуть бути доказами скоєння російськими військовими воєнних злочинів і грубого порушення прав людини (наприклад, відео з тілами вбитих мирних людей на вулицях міста). В такому разі використання зображень загиблих виправдане з метою поширення інформації про такі злочини і притягнення винних до відповідальності.
- Одну й ту саму інформацію можна повідомити в різний спосіб. Розповідаючи про жертв війни, журналістам недостатньо просто констатувати факт – потрібно дати аудиторії ширший контекст. Наприклад, зазначити, чому це сталося, як можна покарати винних, що вже робиться в цьому напрямі, чим можна допомогти тощо.

Отже, ви виявляєте турботу про свою аудиторію, а не експлуатуєте її емоції.

- Неетично повідомляти про загибель людини раніше, ніж про це дізнаються її рідні. Якщо ви не впевнені, що родичам загиблого вже повідомили трагічну звістку, не подавайте зображення загиблих великим планом. Не називайте прізвище та ім'я загиблої людини до моменту офіційного повідомлення рідним.
- Використовуйте належну лексику: не «труп» і «мертві», а «тіла», «загиблі», «вбиті» люди. В інформаційних матеріалах не вживайте емоційно забарвлені слова і вислови – зосередьтеся на поданні фактів і контексту. Не допомагайте російській пропаганді, мета якої – посіяти паніку, страх, тривогу серед українців.
- Зважено підходьте до використання фото й відео, де зображені

вбиті. Не зловживайте ілюстраціями та відео, де великим планом зображено наслідки насильства: кров, тіла жертв, їхні останні хвилини життя. Одна з найвиразніших ілюстрацій жорстоких масових убивств у Бучі – фото жіночої руки з червоним манікюром. У багатьох випадках в онлайн-медіа доцільно приховувати фото зі сценами вбивства людей, аби користувачі самі зробили вибір, натиснувши посилання для перегляду.

- Багато українських медіа використовують контент із соціальних мереж. Зокрема й такий, який стосується загибелі людей. Неприпустимо подавати фото й відео з соціальних мереж без будь-якої перевірки. Журналісти мають звернутися щодо підтвердження загибелі до офіційних чи інших джерел: поліції, місцевої влади, військової адміністрації,

Додаткову інформацію щодо висвітлення загибелі людей можна знайти в таких джерелах:

Пам'ятка для працівників ЗМІ щодо висвітлення бойових дій (об'єднаний Центр допомоги журналістам НСЖУ та НМПУ)

Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації
(Координатор проєктів ОБСЄ в Україні)

Права людини та масмедіа в Україні (Інститут журналістики Київського національного університету імені Т. Шевченка)

Редакційні настанови «Бі-Бі-Сі»

Міністерства оборони, родичів чи колег загиблого. В разі, коли перевірити інформацію в умовах війни неможливо, про це повинно бути зазначено в матеріалі.

- Краще менше. Не подавайте одразу багато фото з різних ракурсів, які ілюструють одну й ту саму новину про загибель людини чи багатьох людей. У більшості випадків достатньо однієї ілюстрації.
- Будь-яка людина заслуговує на повагу й гідність навіть після смерті. Відсутність одягу, поранення й каліцтва великим планом, фізіологічні деталі – неприпустимо, щоб такі подробиці на фото й відео були пов'язані з конкретною людиною. Журналіст завжди має альтернативу, як показати трагедію і залишитися в межах професійної етики.
- Багато українців активно шукають, переглядають і поширюють фото й відео, де великим планом зображено вбитих російських військових. Водночас такий контент може негативно впливати на частину аудиторії, зокрема на неповнолітніх, тож журналістам варто шукати інші способи розповісти про масові втрати російської армії в Україні. Неважливо, як саме виглядають окупанти після смерті, – важливо те, що вони вже не зможуть убивати українців.
- Уникайте сенсаційності та клікбейту в заголовках, як-то «Вулиці вкриті трупами: найжахливіші кадри звірств окупантів, 18+». Також потрібно уникати нагнітання негативу в бекграунді. В українських онлайн-медіа існує практика подавати посилання на схожі новини чи публікації. Наприклад, новина про поховання бійця ЗСУ може супроводжуватися посиланнями на повідомлення про похорон інших військових у цьому районі чи області або про резонансні смерті мирних мешканців. Це може знецінювати загибель людини, представляти її не як особистість із власною біографією, а як «одиницю статистики», створити враження про «конвеєр смерті», викликати безпорадність у аудиторії.
- Не використовуйте архівні фото чи відео із зображенням загиблих, яких можна упізнати, для того, щоб проілюструвати сьогоднішню подію. Поважайте почуття рідних, які знову і знову бачитимуть загиблу близьку людину.

3. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо вживання стилістично забарвленої лексики в журналістських матеріалах про війну

*Рекомендації Комісії
з журналістської етики щодо
вживання стилістично забарвленої
лексики в журналістських
матеріалах про війну*

До Комісії з журналістської етики звернулася Влада Дубик, студентка Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, із запитанням щодо деяких термінів, які широко вживаються в матеріалах про війну.

«Чи варто журналістам уникати лексики на кшталт «орки», «рашисти», «рашизм» тощо? Така лексика стала вже загальноживаною, але все ж чи відповідає це професійним журналістським стандартам? Що з власними назвами «Росія/росія», «Путін/путін»? Існує тенденція писати ці власні назви з маленької літери, але виходить, тепер постійно потрібно буде писати так навіть після завершення війни? Як усе-таки правильно у цій ситуації?» – запитує авторка звернення.

Стилістично забарвлена лексика є потужним журналістським інструментом, який увиразнює текст та посилює вплив на читача. Журналісти використовують різні стилістичні прийоми для висловлення оціночних суджень, які не підлягають спростуванню або доведенню їхньої правдивості.

Зазвичай такі слова і вирази вживаються в публіцистичних жанрах журналістики. В публіцистичних жанрах (авторська колонка, фейлетон, нарис та ін.) журналісти можуть уживати слова з негативним або позитивним відтінком, щоб висловити думку або ставлення до тих чи інших заяв, подій, явищ тощо. Тоді як в інформаційних жанрах переважає нейтральна лексика, а факти, судження і припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного.

Впродовж останніх трьох місяців в українських медіа стилістично забарвлені слова і вирази часто трапляються не лише в публіцистичних жанрах, а і в заголовках новин: «Рашисти обстрілюють Миколаїв», «Пригоди «орків» у Чорнобаївці». Правомірність використання цієї лексики викликає дискусію в журналістському середовищі.

Ще одним дискусійним моментом є написання власних назв, пов'язаних із країною-агресором, із маленької літери («Росія/росія», «Путін/путін»). Частина українських медіа використовує цей прийом, зокрема й у інформаційних жанрах.

Комісія з журналістської етики проаналізувала практику вживання стилістично забарвленої лексики та підготувала відповідні рекомендації.

Щодо термінів «рашизм», «рашисти» та похідних від цих слів

У переважній більшості випадків ідеться про використання стилістично забарвлених синонімів до висловів «російсько-окупаційні війська», «російські загарбники», «військові країни агресора» тощо. Використання таких слів у журналістському матеріалі аж ніяк не дискримінує групу людей за національною ознакою. Йдеться не про приналежність до певної національності, а про приналежність до групи, яка є ворожою до українців, сповідує російсько-фашистську ідеологію та діє відповідно до цієї ідеології.

Термін «рашизм» як скорочену назву «російського фашизму» активно тлумачать українські та іноземні науковці, цей термін стає звичним для експертного середовища. Комісія не вбачає порушень у використанні слів «рашизм», «рашисти» щодо російських окупантів та інших носіїв російсько-фашистської ідеології. Визнання російського режиму як фашистського має значення для консолідації всіх антивоєнних сил і припинення будь-яких контактів із державою-агресором.

Водночас Комісія застерігає від використання цих термінів для означення всієї етнічної групи росіян.

Щодо використання слова «орки» як синоніма до словосполучень «російські окупанти», «російські військові», «російські воєнні злочинці»

Комісія не рекомендує використовувати це слово в журналістських матеріалах інформаційних жанрів, а прямо називати російських воєнних злочинців – російськими воєнними злочинцями, без евфемізмів.

Якщо в тексті новини важливо зберегти юридичну точність термінів (наприклад, у новинах про відповідальність за воєнні злочини), журналістам варто дотримуватися нейтральної лексики, використовувати терміни, які містяться в українському законодавстві, та терміни міжнародного права.

Щодо написання власних назв, пов'язаних із країною-агресором («Росія/росія», «Путін/путін»)

Тенденція писати власні назви з маленької літери поширилася з початком широкомасштабного російського вторгнення, її підхопили навіть сайти органів української влади.

В ефірі загальнонаціонального телемарафону автор шкільних підручників з української мови та літератури, доцент Київського університету ім. Бориса Грінченка Олександр Авраменко пояснив цю тенденцію так: «Насправді правило таке є: прізвища людей та імена, які вживають зневажливо, пишуть з малої літери. І це правило давнє. Наприклад, гітлери, путіни ми можемо спокійно писати з малої літери, це відповідає вимогам чинного правопису. А щодо назви країни – цього немає в правописі, але за аналогією, зважаючи на ситуацію в країні, я вважаю, можна застосувати це правило і до неї».

Комісія залишає на розсуд редакцій рішення про написання власних назв «Росія/росія» і «Путін/путін». Медіа може продовжувати дотримуватися правил про написання власних назв із великої літери, оскільки це забезпечує нейтральність тексту, особливо новин. Також медіа може використовувати написання з маленької літери як стилістичний прийом, якщо це є усвідомленим вибором редакції і продиктоване контекстом матеріалу. При цьому медіа варто пояснити для аудиторії такі зміни в редакційній політиці та причини рішення.

Ми розуміємо виклики, перед якими опинилися журналісти, які в умовах війни поділяють та прагнуть передати у своїх матеріалах почуття українців. Комісія з журналістської етики нагадує, що для цього можна використовувати не лише мову неформального спілкування, а й інші журналістські прийоми. Аргументований текст із повним набором фактів і коментарів часто не потребує додаткового стилістичного підсилення.

Висновки і рекомендації

1. Зміни в мові, викликані широкомасштабним російським вторгненням до України, відбиваються і на мові медіа. При цьому вибір стилістично забарвленої лексики повинен враховувати жанр матеріалу, тему та аудиторію. Зловживання такою лексикою неприпустиме – наприклад, використання лише цих слів у заголовках новин.

2. Терміни «рашисти», «рашизм» тощо не є дискримінаційними, якщо вони вживаються для означення російських військових та носіїв російсько-фашистської ідеології. Водночас журналістам варто уникати дискримінації певних соціальних, релігійних або етнічних груп: наприклад, такою дискримінацією буде застосування терміну «рашисти» до звичайних вірян певної конфесії. Щоб уникнути різночитань, у тексті варто використовувати нейтральні синоніми («російські військові», «російська влада»), які дали б змогу зрозуміти, що йдеться не про всіх росіян як етнічну групу.
3. Комісія з журналістської етики засуджує вживання нецензурної лексики в журналістських матеріалах та в ефірі. Журналістам варто утримуватися від уживання образливих висловів, ненормативної лексики, якщо тільки це не виправдане контекстом, але і в цьому разі уникати частого вживання такої мови.
4. Редакціям варто повідомляти аудиторії про причини переходу до системного використання певних стилістичних прийомів (як-то написання власних назв «росія» і «путін» із маленької літери). Таке пояснення може бути, наприклад, у вигляді редакційної колонки. Це продемонструє усвідомлений крок редакції.
5. У матеріалах, присвячених відповідальності країни-агресора та її військових за воєнні злочини і порушення прав людини, варто використовувати термінологію українського законодавства та міжнародного права.

Окрема думка членів та членкинь Комісії Тетяни Печончик, Сергія Гузя, Діани Дуцик, Сергія Томіленка та Світлани Остапи

Слова на кшталт «Путін», «Росія» є власними назвами, а тому мають писатися із великої літери. Велика літера – це не знак поваги чи визнання, це всього-на-всього ознака того, що слово є власною назвою, а назви та імена мають не тільки нейтральні чи позитивні персоналії, а й диктатори, злочинці, тоталітарні країни (як, наприклад, Гітлер, Північна Корея або Чикатило – нікому не спадає на думку писати ці слова з малої літери).

Український правопис передбачає два випадки, коли слова, які є власними назвами, можуть ставати загальними (а тому пишуться з малої літери):

1. Імена та прізвища людей, які втратили значення власних назв і стали загальними: донжуан, ловелас, ментор, меценат, робінзон, браунінг (пістолет), галіфе (штани), дизель (двигун), макінтош (плащ), максим (кулемет), рентген (апарат).
2. Якщо прізвища (імена) вживаються зневажливо, та в інших випадках: жалюгідні квіслінги (зрадники), ударив перун (грим).

Тому, звісно, якщо вживати слово «путін» у другому значенні, воно згідно із правилами орфографії може писатися з малої літери (наприклад, «пів Росії стали путіними і підтримують війну»). Утім, якщо йдеться про назву країни-агресорки чи прізвище її президента, члени та членкині Комісії, що мають окрему думку, рекомендують редакціям користуватися правилами правопису, писати Путін і Росія з великої літери (особливо коли йдеться про нейтральні жанри, наприклад, новини). А якщо і допускати малу літеру, то як стилістичний прийом у авторських жанрах: наприклад, колонках, блогах або в підводках до дописів у соціальних мережах.

Зрозуміло, що йде війна і хочеться вихлюпнути емоції, але навіщо зганяти злість і безсилля на безневинних правилах орфографії? Маємо перемагати росіян, дотримуючись правил (правил ведення війни, правил правопису тощо). Це те, що робить нас сильнішими і наближає перемогу.

4. Заява КЖЕ щодо неприпустимості тиску і застосування подвійних стандартів до журналістів, які висвітлюють війну

Із початку широкомасштабної війни Росії проти України тисячі українських та іноземних журналістів висвітлюють події на передовій. Міністерство оборони України розробило правила акредитації для журналістів, а також порядок допуску представників засобів масової інформації на військові об'єкти у районі ведення бойових дій на період дії воєнного стану.

Водночас Комісія з журналістської етики стурбована фактами, коли до представників медіа пред'являють вимоги понад визначені правила або коли до журналістів застосовують заходи впливу, які можуть перешкоджати об'єктивному висвітленню подій. Зокрема, представники медіа отримують усні заборони відвідувати військових на передовій, а деякі політики намагаються тиснути на журналістів, які висвітлюють події, пов'язані з війною.

Комісія з журналістської етики закликає політиків, представників військових підрозділів і правоохоронних органів поважати права журналістів та дотримуватися ухвалених правил акредитації та порядку роботи в районах бойових дій. Збройним силам і правоохоронним органам варто дотримуватися розумного балансу між заходами з безпеки й оборони та правом суспільства на отримання перевіреної інформації від професійних медіа.

Неприпустимо надавати перевагу певним медіа або журналістам перед іншими, одним забороняти роботу без пояснення причин, а іншим – дозволяти. Комісія

заохочує журналістів не лише використовувати офіційну інформацію, а й шукати безпосередніх учасників подій, додавати факти і контекст. Комісія засуджує практику онлайн-цькування журналістів, поширення безпідставних звинувачень на адресу представників медіа в нібито викритті позицій українських військових, адрес важливих цивільних об'єктів та в розголошенні інших даних, які допомагають ворогу.

Усвідомлюючи важливість нерозголошення певних даних під час війни, вважаємо за необхідне наголосити: необґрунтовані звинувачення та заяви підривають довіру до всіх медіа, ускладнюють роботу журналістів на передовій. Такі звинувачення з боку політиків або посадовців виглядають як тиск на журналістів і провокують онлайн-булінг.

Звинувачення в кримінальному правопорушенні мають бути доведені в суді; оприлюднення недоведених звинувачень є порушенням Кодексу етики українського журналіста.

Комісія нагадує, що будь-який громадянин або організація може звернутися із заявою про порушення журналістами Кодексу етики під час висвітлення тем, пов'язаних із війною. Комісія засуджує зловживання статусом журналіста або зловживання доступом до районів бойових дій. Неприпустимо використовувати акредитацію для вирішення будь-яких питань, не пов'язаних із журналістською роботою, або для отримання особистих преференцій.

Джерело: [facebook.com/ganna.maliar](https://www.facebook.com/ganna.maliar)

Заява КЖЕ щодо неприпустимості тиску і застосування подвійних стандартів до журналістів, які висвітлюють війну

5. Заява КЖЕ щодо меж оприлюднення приватних даних осіб, які постраждали від війни

Заява КЖЕ щодо меж оприлюднення приватних даних осіб, які постраждали від війни

Наприкінці червня 2022 року українські ЗМІ поширили інформацію про жінку, яка опинилася під завалами внаслідок російського ракетного обстрілу в Києві. Зокрема, чимало медіа зазначили, що потерпіла є громадянкою Росії, яка давно мешкає в Україні, й продемонстрували фото та відео із зображенням російського паспорта.

На зображенні чітко видно ім'я, прізвище, дату й місце народження потерпілої жінки.

У деяких публікаціях згадується, що паспорт журналістам, які висвітлювали наслідки обстрілу житлового будинку, показав радник міністра внутрішніх справ України Антон Геращенко. Згодом радник розмістив фото паспорта в своєму телеграм-каналі.

Пункт 3 Кодексу етики українського журналіста наголошує на важливості балансу між суспільною значущістю інформації та приватними інтересами особи. «Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи».

Увага журналістів до людей, які потерпіли внаслідок ракетного обстрілу Києва, виправдана суспільною значущістю теми. І такі матеріали, які демонструють наслідки російського вторгнення для звичайної київської родини, потрібні. Але оприлюднення персональних даних шляхом демонстрації російського паспорта потерпілої виглядає надмірним, порушує її право на приватне життя і Кодекс етики українського журналіста. В цьому випадку достатньо було згадки про російське громадянство жінки з посиланням на очільника Національної поліції.

Комісія засуджує дії журналістів і медіа, які поширили фото та відео із зображенням паспорта потерпілої киянки. Комісія не знайшла підтверджень тому, що на оприлюднення паспорта з персональними даними журналісти отримали згоду потерпілої.

Той факт, що паспорт продемонстрував радник міністра внутрішніх справ України, не виправдовує журналістів, які розголосили персональні дані потерпілої.

Той факт, що радник міністра виклав у особистому телеграм-каналі фото й відео, не означає, що журналісти можуть використовувати ці матеріали без заблюрення або іншої обробки, яка унеможливить ідентифікацію особи.

Той факт, що інформація отримана із офіційних джерел, не знімає відповідальності з журналістів за порушення Кодексу етики.

Комісія застерігає журналістів і медіа від оприлюднення таких персональних даних, як ім'я, прізвище, дата і місце народження, місце проживання, громадянство тощо, які дають можливість ідентифікувати особу.

Поширення персональних даних у медіа може відбуватися виключно за згоди

людини. Проте згода не є єдиною умовою. Навіть за наявності згоди журналісти й редактори мають оцінювати наслідки, які людина може не усвідомлювати: наприклад, ризики психологічного тиску, погроз, онлайн-цькування тощо.

Будь-яку персональну інформацію стосовно жертв війни, зокрема й отриману від офіційних джерел чи з соціальних мереж, журналістам варто оцінювати з урахуванням таких можливих наслідків. Поширена в медіа інформація матиме значно більше охоплення, ніж має сторінка людини в соціальній мережі.

Комісія з журналістської етики закликає журналістів і медіа з повагою ставитися до права на приватне життя людей, які не є публічними особами, та висвітлювати теми, пов'язані з жертвами війни, без поширення персональних даних та іншої чутливої інформації.

РОЗДІЛ 2

10 НАЙВАЖЛИВІШИХ
РІШЕНЬ КЖЕ ПІСЛЯ
ПОВНОМАСШТАБНОГО
ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ
24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ

1. Рішення КЖЕ щодо скарги на ТОВ «5 канал» через використання фрази-відповіді українських солдатів з острова Зміїний

Опис ситуації

До Комісії з журналістської етики 1 березня 2022 року надійшла скарга від Сергія Ігоровича Гордишева на випуск новин ТОВ «5 канал» від 1 березня 2022 року, у якому транслявалася плашка «Рускій солдат, иди на х*й».

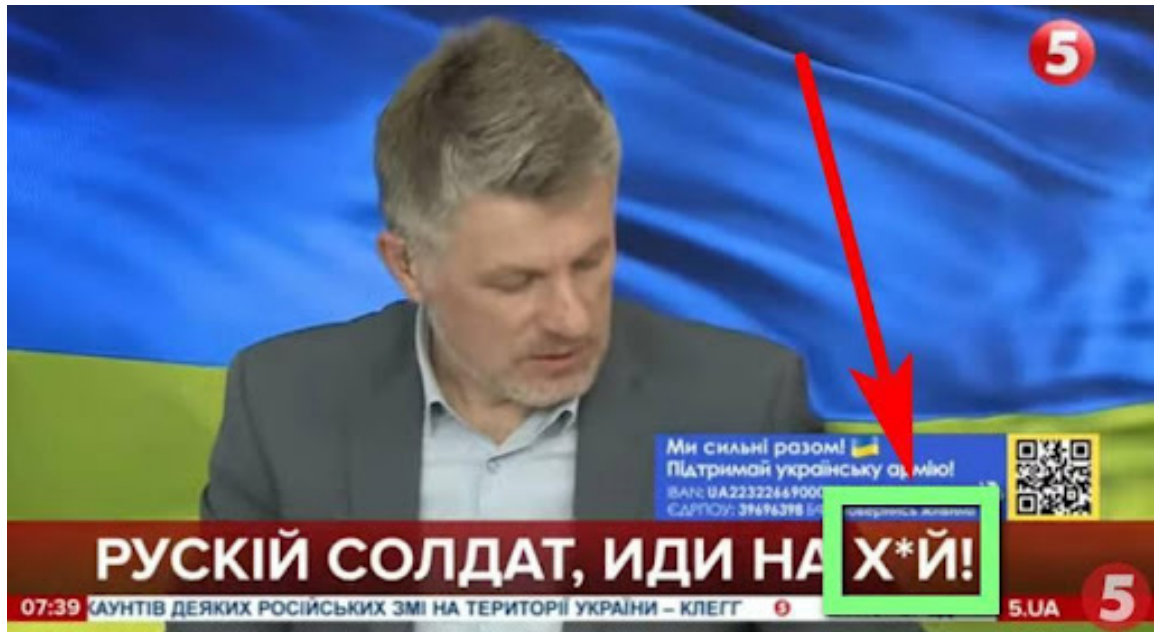

Фото: принтскрин трансляції «5 каналу», 1 березня 2022 року

Як видно з принтскрину, на який скаржитьсся заявник, йдеться про сюжет ТОВ «5 канал» на тему «Згоріло 130 робіт Марії Приймаченко: окупанти спалили краєзнавчий музей під Києвом». Сюжет супроводжується на екрані плашкою червоного кольору з написом «Рускій солдат, иди на х*й». Заявник вважає, що у такий спосіб телеканал порушив етичні й моральні норми, прийняті в українському суспільстві. «Зокрема, використання брудних, похабних лайливих слів та висловів, характерних для представників московії, які називають їх «матерщизна» неприпустимо», – йдеться у скарзі.

З огляду на воєнний стан та те, що українські медіа зараз перебувають у напруженому робочому режимі, наживо висвітлюючи російську воєнну агресію в Україні, Комісія не буде звертатися до телеканалу щодо його думки про вказану скаргу. Вважаємо за необхідне розглянути цю скаргу в односторонньому порядку.

У пункті 15 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Ніхто не може бути дискримінований через свої стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики».

Щодо порушень вимог
Кодексу

Кодекс етики українського журналіста закріплює вимоги до необхідності утримуватися від уживання образливих висловів та ненормативної лексики. В той самий час дотримання цього стандарту необхідне передовсім у конкретному контексті.

Редакційні настанови «Бі-Бі-Сі»

Редакційні настанови «Бі-Бі-Сі» починаються з такого: «Якби світ був досконалий, Редакційні настанови «Бі-Бі-Сі» склалися б з однієї фрази: керуйтеся власною думкою. Жоден набір правил чи настанов не може замінити потребу продюсерів, редакторів і менеджерів скористатися мудрістю, яка є наслідком досвіду, здорового глузду, а також редакційних та етичних норм при зіткненні зі складними редакційними проблемами».

Так само в цьому конкретному випадку використання ненормативної лексики набуває зовсім іншого значення, ніж звичайне побутове порушення мовних норм. І от чому.

Вранці 24 лютого 2022 року Росія розпочала широкомасштабне вторгнення в Україну по всій довжині спільного кордону, а також вздовж кордону Білорусі. Україна чинить запеклий опір.

24 лютого російський військовий корабель підійшов до українського острова Зміїний, на якому перебували українські прикордонники. Росіяни двічі оголосили гарнізону: «Я – русский военный корабль. Предлагаю сложить оружие и сдатьсь во избежание кровопролития и неоправданных жертв. В противном случае по вам будет нанесен бомбово-штурмовой удар». Один із прикордонників на це відповів: «Русский военный корабль, иди нахуй!».

Фраза-відповідь українських солдатів з острова Зміїний стала одним із символів боротьби українського народу з російськими окупантами.

Фраза-відповідь українських солдатів з острова Зміїний стала одним із символів боротьби українського народу з російськими окупантами. Сміливу відповідь прикордонників українці сприйняли з захопленням. Фраза стала мемом, який підтримує згуртованість та єдність українців під час воєнного стану. Фразу часто скорочують до: «Русский корабль, иди нахуй». Висвітлення події потрапило на сторінки видань Reuters, The Guardian, Politico, The Daily Mail і багато інших. Використовується англомовний переклад Russian warship, go fuck yourself.

Як зазначено в Редакційних настановах «Бі-Бі-Сі», «Образлива мова – один із найчастотніших приводів для скарг. Зокрема, вони можуть бути особливими джерелом образ у субтитрах чи в інтернеті. Судження про використання такої мови складні, бо залежать від тону і контексту. Немає єдиної думки про те, які слова є припустимими, коли і ким мовлені. Різні слова викликають різний ступінь образи в різних частинах світу».

У цьому випадку ТОВ «5 канал», як і багато інших телеканалів, радіо, газет і онлайн-видань, обрали фразу-відповідь українських солдатів з острова Зміїний головною темою своїх випусків та передач. Це було зроблено на виконання п. 6 Кодексу етики українського журналіста: «Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста», а не з метою поширення нецензурних слів заради самого факту поширення.

Висновок та рекомендації

З огляду на зазначене вище, Комісія не бачить підстав звинувачувати телеканал у порушенні Кодексу етики українського журналіста та доходить висновку, що «5 канал» діяв у рамках свободи вираження поглядів. Відповідно оскаржуваний матеріал не містить порушень етичних стандартів журналістики.

Водночас Комісія засуджує вживання нецензурних слів у медійному контенті та радить медіа:

1. Утримуватися від уживання образливих висловів, ненормативної лексики, якщо тільки це не виправдане контекстом, але і в цьому разі варто уникати частого вживання

Рішення КЖЕ щодо скарги на ТОВ «5 канал» через використання фрази-відповіді українських солдатів з острова Зміїний

- такої мови. Крім того, потрібно бути здатними обґрунтувати використання образливої мови. Звичайно, для цього також потрібна чітка інформація про зміст.
2. У будь-якому разі не використовувати образливу мову та нецензурні висловлювання в програмах чи на сайтах для дітей дошкільного і шкільного віку.
  3. Бути особливо пильними щодо дотримання стандартів журналістики і журналістської етики під час воєнного стану в Україні. У разі необхідності звертатися по поради до Комісії з журналістської етики.

2. Рішення КЖЕ щодо поведінки Фахрудіна Шарафмала в ефірі «24 каналу»

Опис ситуації

З огляду на суспільний резонанс, спричинений виходом в ефір відповідного епізоду, Комісія з журналістської етики вирішила за власною ініціативою розглянути на предмет порушень стандартів журналістської етики поведінку ведучого «24 каналу» Фахрудіна Шарафмала під час прямого ефіру 12 березня 2022 року.

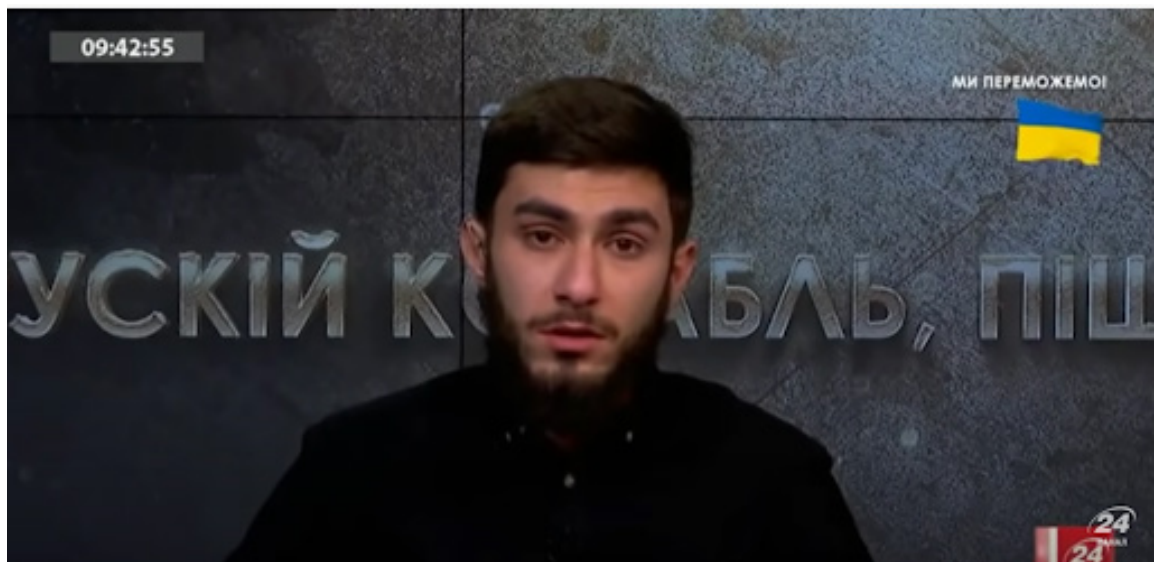

Фото: принтскрин трансляції «24 каналу», 12 березня 2022 року

Детальніше про тези, висловлені ним під час прямого ефіру, можна дізнатися за посиланням [«Сподіваюся, що за Пашу ми заберемо всіх»](#). Частина ефіру доступна за посиланням [«Ведучий 24 каналу розплакався в ефірі через втрату друга на фронті: «Ніколи не пробачимо»](#).

Під час прямого ефіру, в якому згадувалося про смерть друга ведучого, офіцера морської піхоти Павла Сбитова, ведучий припустився таких висловлювань: «Збройні Сили України не можуть знищувати російських дітей, оскільки це заборонено правилами війни та різними конвенціями, зокрема Женевськими. Але я не з ЗСУ, і коли мені випаде нагода розправитися з росіянами, я обов'язково це зроблю. Я дотримуюсь доктрини Адольфа Ейхмана і зроблю все, що від мене залежить, щоб ви і ваші діти ніколи не жили на цій землі, щоб ви відчули, яке це, коли помирають ні в чому не винні громадянські люди, для того щоб ви відчули весь біль та страждання, коли кажете «А ми не починали війну, це все Путін, ми не хотіли її».

Крім того, Фахрудін Шарафмал зазначив, що українці не хотіли війни, але тепер прагнуть миру, а перемоги: «Нам потрібна перемога і якщо для цього доведеться вирізати всі ваші сім'ї, я буду одним із перших, хто це зробить. Слава нації. І сподіваємось, що такої нації, як Росія, ніколи більше не залишиться на цій землі, бо це виродки, які засмічують цю землю».

На думку Комісії, у прямому ефірі могли пролунати тези, що потенційно порушують вимоги пункту 15 Кодексу етики українського журналіста.

13 березня 2022 року під час наступного прямого ефіру Фахрудін Шарафмал вибачився за свою поведінку, стверджуючи, що в ньому говорив біль втрати і сум за другом та зазначив, що Україна дотримується усіх міжнародних норм, зокрема і Женевських конвенцій, і ніколи не допустить такого геноциду, який відбувається на території нашої країни.

13 березня 2022 року під час наступного прямого ефіру Фахрудін Шарафмал вибачився за свою поведінку, стверджуючи, що в ньому говорив біль втрати і сум за другом та зазначив, що Україна дотримується усіх міжнародних норм, зокрема і Женевських конвенцій, і ніколи не допустить такого геноциду, який відбувається на території нашої країни. 15 березня 2022 року телеканал опублікував позицію генерального директора Романа Андрійка щодо інциденту. Відео вибачень та текст позиції телеканалу доступний за посиланням [«В мені говорив біль втрати»](#).

У пункті 15 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики».

Пункт 15 Кодексу насамперед слугує запобіганню розпалюванню ворожнечі – одній із категорій контенту, поширення якої однозначно заборонене як етичними стандартами журналістики, так і міжнародним правом. Зокрема, абсолютно забороненими є прямі заклики до насильства щодо певної групи осіб. Обмеження, пов'язані з поширенням мови ворожнечі, передбачають також неможливість поширювати інформацію, яка глорифікує, закликає до виправдовування міжнародних злочинів. Справді, певний ступінь дегуманізації супротивника при висвітленні війни у медіа може бути виправданим. Утім, важливо, аби медіа при цьому не закликали до масового знищення певної категорії населення, що може розцінюватися як воєнний злочин, злочин проти людяності або геноцид, залежно від обставин.

Фахрудін Шарафмал у своєму виступі під час прямого ефіру припустився висловлювань, що прямо закликали до знищення російських дітей, що може бути розцінене як заклик до вчинення міжнародного злочину. Оскільки висловлювання було оголошене у прямому ефірі на телебаченні та було доступне під час онлайн-трансляції телеканалу в YouTube, воно мало більший ефект аніж, наприклад, письмове висловлювання для невеликої аудиторії в соціальній мережі.

Він був ведучим – і його в ефірі не спробувала зупинити інша співведуча, яка мала для цього можливості. На думку Комісії, лише у випадку спроби інших працівників каналу зупинити Фахрудіна телеканал міг би нести відповідальності за поширення мови ворожнечі. Хисткий психологічний стан ведучого внаслідок втрати близького друга через агресію російських військ, на жаль, не є обставиною, що усуває відповідальність за поширену інформацію. Радше відповідальністю медіа є моніторинг стану своїх працівників та їх

недопущення до ефіру в разі, якщо їхня робота у певному ментальному стані може спричинити порушення журналістської етики чи законодавства.

З огляду на це Комісія вважає, що висловлювання журналіста в прямому ефірі є порушенням вимог пункту 15 Кодексу етики українського журналіста з боку Фахрудіна Шарафмала та «24 каналу».

Висновок та рекомендації

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що поведінка ведучого «24 каналу» Фахрудіна Шарафмала під час прямого ефіру 12 березня 2022 року порушує вимоги пункту 15 Кодексу етики українського журналіста. Комісія бере до уваги вибачення журналіста у прямому ефірі наступного дня, а також позицію генерального директора холдингу «Люкс» Романа Андрейка, який засудив вчинок працівника телеканалу і вказав, що він є несумісним «з редакційною політикою «24 каналу» та загальноприйнятими моральними принципами людяності». З огляду на це Комісія вносить журналістові та телеканалу попередження.

Незважаючи на війну проти України та зрозумілу ненависть до ворога, Комісія закликає максимально уникати використання мови ворожнечі у журналістських матеріалах та пам'ятати, що заклики до вчинення геноциду та інших міжнародних злочинів також караються як міжнародні злочини. Задля уникнення таких закликів при ефірному мовленні Комісія рекомендує:

- працівникам телеорганізацій уживати оперативних заходів для припинення поширення мови ворожнечі у прямому ефірі як шляхом перебивання гостей чи співведучих, так і, за крайньої необхідності, шляхом переривання ефіру;
- менеджменту телерадіоорганізацій ретельно ставитися до ментального стану ведучих, які працюють в студії під час прямого ефіру;
- телерадіоорганізаціям у разі неспроможності запобігти появі шкідливого контенту в прямому ефірі оперативно відмежуватися від висловлювань шляхом публічного висловлення позиції про невідповідність матеріалів редакційним стандартам;

- проводити спеціальне навчання працівників телерадіоорганізацій щодо меж свободи вираження поглядів.

ОНОВЛЕНО: За результатами оновленого голосування членів КЖЕ 17.03.2022 року прийнято уточнювальне рішення про висловлення журналісту і телеканалу «попередження», замість формулювання «дружнє попередження». Звертаємо увагу, що форма «дружнє попередження» є офіційно затвердженою Статутом формою рішення КЖЕ. Водночас Комісія з журналістської етики вважає за необхідне тимчасово, на час воєнного стану, змінити реакцію «дружнє попередження» на «попередження».

Рішення КЖЕ щодо поведінки Фахрудіна Шарафмала в ефірі «24 каналу»

3. Рішення КЖЕ щодо матеріалу інтернет-видання «ВСІМ» про репортаж із бомбосховища

Опис ситуації

До Комісії з журналістської етики 18 березня 2022 року надійшло прохання журналістки Олександри Рискальчук оцінити на предмет відповідності професійним стандартам журналістики її власний матеріал у інтернет-виданні «ВСІМ» «Куди ведуть вагітних під час сирени в Хмельницькому: показуємо і розповідаємо», який було опубліковано 18 березня 2022 року.

Фото: принтскрин сюжету інтернет-видання «ВСІМ»

Матеріал є репортажем журналістки про облаштоване в одній із лікарень міста укриття, у якому під час повітряних загроз переховуються вагітні. У матеріалі розміщено фотографії всередині приміщення: на них зображені ліжка, директорка закладу, облаштовані для народження та немовлят крісла та столи. Директорка закладу також розповідає про порядок використання сховища у випадку сигналу повітряної тривоги.

Редакція інтернет-видання отримала низку обурень і погроз від читачів, які вважають, що публікація створює небезпеку для пацієнток перинатального центру з боку РФ.

Відповідні етичні стандарти

У пункті 3 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не унеможлиблюється його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи».

У пункті 18 Кодексу етики українського журналіста вказано: «Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та дозвіл на це від її батьків чи опікунів. Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), що мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов'язаних із насильством».

Щодо порушень вимог Кодексу

Норми Кодексу етики українського журналіста значною мірою розраховані на мирний час. Утім, під час ведення воєнних дій захист приватності набуває особливого значення у найширшому сенсі. Розкриття місця розташування військової техніки, критичної інфраструктури, промислових складів тощо може становити значну загрозу не лише приватному, а й фізичному життю осіб через ризики використання ворогом інформації для коригування вогню або створення нових цілей.

У цьому випадку матеріал журналістки не створив додаткового ризику для пацієнток лікарні та новонароджених дітей: інформація про розташування будь-яких лікарень доступна у великій кількості відкритих джерел. Саме тому матеріал Олександри Рискальчук не порушує права на приватність та відповідає вимогам Кодексу.

Водночас певний обсяг інформації є необхідним для мешканців, що проживають на території ведення воєнних дій. Задля забезпечення власної безпеки жителі населених пунктів повинні мати інформацію про бомбосховища та місця прихистку. Ця інформація має бути публічною та доноситися місцевими органами влади до якнайширшої місцевої аудиторії.

Роль журналістів у поширенні такої інформації надзвичайно важлива – вони є посередниками між органами влади та громадою, навіть у епоху телеграм-каналів та широкого поширення мобільного інтернету. Вони також мають право на створення матеріалів, що висвітлюють стан готовності таких об'єктів цивільного захисту, як бомбосховища, – це є частиною функції журналістів із висвітлення суспільно важливої інформації.

Ця інформація, серед іншого, може бути важливим доказом поневірянь населення України в майбутніх міжнародних судових процесах щодо агресії. Втім, її оприлюднення суперечитиме стандартам журналістської етики у разі, якщо така інформація загрожуватиме життю людей та, особливо, дітей.

На думку Комісії, аналізований матеріал не містить інформації, що становила б загрозу пацієнтам закладу охорони здоров'я. Наявність у ньому укриття є логічною з огляду на функціональне призначення лікарень. Крім того, інформацію про це укриття можна знайти на карті захисних споруд Хмельницької громади – і вона є публічно доступною, зокрема й для іноземних користувачів. Фотографії безпосередньо зі сховища не розкривають облич осіб, що там переховуються, і не дають додаткового розуміння про розташування такого сховища.

На жаль, з огляду на поведінку збройних сил держави-агресора, жодна ціль не є захищеною попри норми міжнародного права щодо правил та звичаїв ведення воєнних дій. Комісія розуміє стурбованість аудиторії медіа щодо інформації, яка може бути потенційно використана ворожою армією. Однак у цьому випадку матеріал журналістки не створив додаткового ризику для пацієнток лікарні та новонароджених дітей: інформація про розташування будь-яких лікарень доступна у великій кількості відкритих джерел. Саме тому матеріал Олександри Рискальчук не порушує права на приватність та відповідає вимогам Кодексу.

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що матеріал журналістки інтернет-видання «ВСІМ» Олександри Рискальчук «Куди ведуть вагітних під час сирени в Хмельницькому: показуємо і розповідаємо», який було опубліковано 18 березня 2022 року, відповідає вимогам Кодексу етики українського журналіста.

Комісія вітає звернення журналістки щодо експертизи власного матеріалу та готова пропонувати свої послуги іншим журналістам, які відповідально ставляться до споживачів створеної ними інформації, особливо у часи ведення воєнних дій на території України й проблем, що впливають із подання пов'язаної з війною інформацією в медіа.

Комісія також наголошує на потребі звертати увагу на особливості поширення інформації під час війни, викладені у власних Рекомендаціях щодо інформації, яку не можна розголошувати.

Рішення КЖЕ щодо матеріалу інтернет-видання «ВСІМ» про репортаж із бомбосховища

4. Рішення КЖЕ щодо виправлення фактологічних помилок, які можуть міститися в заявах посадовців у воєнний час

Обставини справи

Комісія з журналістської етики звернула увагу на резонансний випадок, коли 31 березня 2022 р. низка українських медіа поширили інформацію про начебто визволення Вишгорода Київської області від російських окупантів. Новина спершу була опублікована з посиланням на заступника начальника штабу командування Сухопутних військ ЗСУ Олександра Грузевича. Насправді місто Вишгород не було захоплене російськими військовими, а отже не могло бути визволене.

Згодом деякі медіа внесли виправлення до тексту, посилаючись на допис у телеграм-каналі керівника Офісу Президента Андрія Єрмака: «ЗСУ офіційно заявили про звільнення Вишгороду, маючи на увазі Вишгородський район».

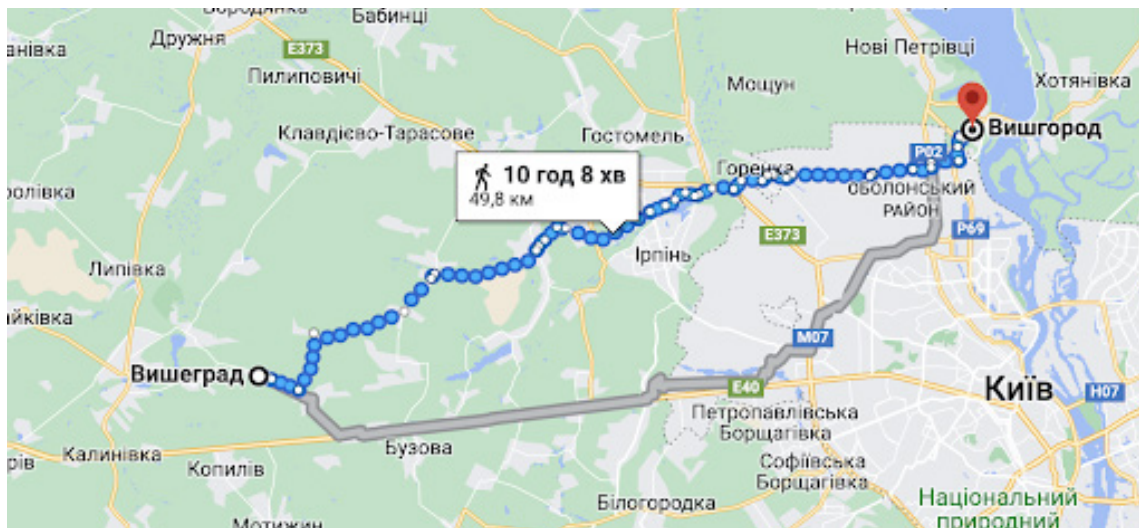

Фото: карта із зображенням розташування міст Вишгород та Вишеград

За деякий час керівник ОП видалив свій допис, а ситуацію в ефірі національного телемарафону прокоментувала заступниця міністра оборони Ганна Маляр. Вона заявила, що у виступі заступника начальника штабу командування Сухопутних військ ЗСУ йшлося не про місто Вишгород і не про Вишгородський район, а про Вишеград – село Макарівського району Київської області. «Зараз справді складно. Обмовки трапляються, і бувають помилки образливі. Але якщо вони є, то важливо їх виправити», – пояснила заступниця міністра.

Більшість медіа внесли виправлення до тексту новини, однак лише деякі з них пояснили зміни та вибачилися перед читачами.

Обговорюючи цей випадок, журналісти посилалися на раніше озвучене застереження Ганни Маляр про те, що під час війни «не потрібно проводити фактчекінг офіційних заяв військових відомств: ЗСУ та міністерства». Отже, частина працівників медіа вважає за можливе не перевіряти офіційні повідомлення в умовах воєнного стану.

Відповідні етичні стандарти та їх дотримання

У пункті 6 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та з інших джерел».

Розповідаючи своїй аудиторії про начебто визволення Вишгорода – районного центра Київської області, який не перебував під контролем російських військових, – українські медіа припустилися фактологічної помилки. Уникнути її можна було шляхом перевірки заяви представника ЗСУ, однак переважна більшість цього не зробили.

ЗМІ внесли виправлення до тексту новини лише після того, як помилку виправило Міністерство оборони. Деякі медіа виправляли текст двічі: після допису керівника Офісу Президента і після повідомлення міністерства.

Одні медіа обмежилися виправленням помилки постфактум. Інші зазначили в заголовку, що текст оновлено. Також окремі медіа не лише зазначили, що до новини внесено правку, а й принесли вибачення читачам та напряму звернулися по уточненню до представника ЗСУ.

Оскільки ситуація є відносно новою для українських журналістів, Комісія з журналістської етики вважає за потрібне надати рекомендації з дотримання пункту 6 Кодексу в умовах воєнного стану.

Висновок та рекомендації

Запровадження у країні воєнного стану означає те, що права і свободи громадян можуть бути тимчасово обмежені, зокрема й свобода слова. Ці обмеження пов'язані з тим, що оприлюднення деякої інформації може мати негативні наслідки для цивільних людей та українських військових.

Кодекс етики українського журналіста спрямований на дотримання засад об'єктивної журналістики в інтересах суспільства. Неможливо «скасовувати» ті чи інші пункти етичного кодексу під час війни: суспільний інтерес як головний критерій для медіа існує і в мирний, і у воєнний час. Навпаки, в умовах широкомасштабної збройної агресії Росії проти України суспільство, як ніколи, потребує достовірної інформації від професійних журналістів – на протипагу дезінформації, фейкам та маніпуляціям. Забезпечити таку достовірність допомагає дотримання Кодексу.

Комісія з журналістської етики вважає, що медіа, які відмовилися від перевірки заяви про начебто визволення Вишгорода, а згодом внесли правку до вже опублікованої

Комісія з журналістської етики вважає, що медіа, які відмовилися від перевірки заяви про начебто визволення Вишгорода, а згодом внесли правку до вже опублікованої новини, не повідомивши про це своїм читачам, порушили пункт 6 Кодексу етики українського журналіста.

новини, не повідомивши про це своїм читачам, порушили пункт 6 Кодексу етики українського журналіста.

Комісія з журналістської етики рекомендує журналістам і редакціям:

- Запроваджувати правила перевірки повідомлень, які надходять із різних джерел, зокрема й з офіційних. Насамперед варто перевіряти правильність написання географічних назв, прізвищ та імен, посад, специфічних термінів тощо, особливо записаних із голосу.
- У разі виявлення невідповідності в повідомленні, яке надійшло з офіційного джерела, найкращим рішенням буде звернутися щодо уточнення до цього самого джерела. Наприклад, до представників Міністерства оборони України.
- Розуміючи, що журналісти в умовах воєнного стану працюють під сильним психологічним тиском та в цейтноті, рекомендуємо створювати в редакціях довідкові бази даних, до яких можуть звертатися всі працівники редакції, аби унеможливити себе від помилки.
- Не всі повідомлення можна оперативно перевірити в умовах війни. Під час оприлюднення резонансних фактів, важливих для аудиторії, редакціям варто робити відповідні застереження: або про підтвердження інформації з інших джерел, або про неможливість отримати підтвердження чи спростування.
- Помилку варто не лише виправляти, а й визнавати публічно. Недоречно перекладати відповідальність на офіційних осіб, які повідомили недостовірну інформацію. Пояснення і вибачення у разі виявлення помилки свідчать про повагу до своєї аудиторії і про прозорість роботи журналістів.
- Обмеження свободи слова під час воєнного стану та рекомендації представників Міністерства оборони відмовитися від фактчекінгу заяв українських посадовців стосуються лише інформації, яка може становити військову таємницю або заподіяти шкоди цивільному населенню. В інших випадках журналісти можуть і повинні перевіряти офіційні заяви, дбаючи про достовірність своїх матеріалів.

Рішення КЖЕ щодо виправлення фактологічних помилок, які можуть міститися в заявах посадовців у воєнний час

5. Рішення КЖЕ щодо публікації інтернет-видання Zaxid.net про вручення мешканцям готелів повісток до військкомату

Обставини справи

До Комісії з журналістської етики надійшла скарга від Олега Дьяченка на публікацію 15 клієнтам закарпатських готелів вручили повістки у військкомат від 17 березня 2022 року, інтернет-видання Zaxid.net, авторка – Анна Семенюк.

15 клієнтам закарпатських готелів вручили повістки у військкомат

Чоловіки намагалися уникнути мобілізації, ховаючись у готелях поблизу кордону

Новини Закарпаття — Анна Семенюк, 17:22, 17 березня 2022 85505 0

До теми

Затриманих на кордоні з Угорщиною трьох ухильників відправили в

Фото: принтскрин із сайту Zaxid.net

На думку заявника, матеріал «розколює суспільство» та містить порушення п. 4, 10 та 15 Кодексу етики українського журналіста. «Інтернет-видання Zaxid.net опублікувало матеріал, де прямо називає переселенців «ухильниками», в той самий час першоджерело називає «ймовірними ухильниками», – зазначає автор звернення.

У відповіді за підписом заступника шеф-редактора Zaxid.net Назарія Тузяка на адресу Комісії зазначено: «У тексті новини ЖОДНОГО разу не вказано (ані прямо, ані завуальовано), що переселенці є ухильниками. У тексті новини йдеться про 15 конкретних чоловіків, які були клієнтами закарпатських готелів. Указано також, що ці чоловіки були призовного віку

і вони є мешканцями південних та східних областей України». При цьому представник онлайн-видання звертає увагу, що в офіційному повідомленні Держприкордонслужби використано слово «переховувалися».

У виданні вважають, що контекст новини дозволяє вживати слово «ухильники»: «Якщо 15 героїв новини відмовилися це робити [стати на військовий облік впродовж доби], їх можна назвати ухильниками».

Відповідні етичні стандарти та їх дотримання

Оскаржуваний матеріал побудований на повідомленні Західного регіонального командування Державної прикордонної служби України про результати перевірки готелів Закарпатської області. Під час перевірки у готелях виявили 15 чоловіків призовного віку, яким вручили повістки до військкомату.

Онлайн-видання Zaxid.net повідомило, що «чоловіки намагалися уникнути мобілізації, ховаючись у готелях поблизу кордону». «Усі – чоловіки призовного віку, мешканці південних та східних областей України, які намагалися уникнути мобілізації та переховувалися у готелях в Ужгородському та Великоберезнянському районах», – йдеться в новині на сайті.

У пункті 4 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду».

Авторка матеріалу пише про виявлених під час перевірки чоловіків як про «ухилянтів», яких «затримали в кількох готелях поблизу кордону зі Словаччиною та Угорщиною». Ухилення від призову за мобілізацією є кримінальним злочином, причетність до скоєння якого може встановити лише суд, а не ЗМІ.

Оскільки в матеріалі не названі прізвища або інші ознаки осіб, за якими їх можна було б упізнати (домашня адреса, місце роботи, вік, професія та ін.), Комісія не вбачає ознак порушення п. 4 Кодексу етики українського журналіста.

У пункті 10 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Точки зору опонентів, зокрема й тих, хто став об'єктом

Онлайн-видання Zaxid.net повідомило, що «чоловіки намагалися уникнути мобілізації, ховаючись у готелях поблизу кордону». «Усі – чоловіки призовного віку, мешканці південних та східних областей України, які намагалися уникнути мобілізації та переховувалися у готелях в Ужгородському та Великоберезнянському районах».

Комісія з журналістської етики звертає увагу на те, що авторка довільно повелася з формулюваннями пресрелізу, перетворивши припущення на звинувачення. Якщо в повідомленні Держприкордонслужби про мешканців готелів ідеться як про «імовірних ухилянтів» або про таких, «які, найвірогідніше, переховувалися в готелях прикордоння від мобілізації», – то у тексті новини вже повідомляється про «ухилянтів», які «намагалися уникнути мобілізації, ховаючись у готелях».

журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів».

Оскаржуваний матеріал опубліковано під рубрикою «Новини Закарпаття» і належить до інформаційного жанру. Новина ґрунтується на офіційному повідомленні підрозділу Державної прикордонної служби і не містить критики на адресу конкретних осіб. Прізвищ чоловіків, яким вручили повістки до військкомату, не названо. Тому публікація не порушує п. 10 Кодексу.

Водночас Комісія з журналістської етики звертає увагу на те, що авторка довільно повелася з формулюваннями пресрелізу, перетворивши припущення на звинувачення. Якщо в повідомленні Держприкордонслужби про мешканців готелів ідеться як про «імовірних ухилянтів» або про таких, «які, найвірогідніше, переховувалися в готелях прикордоння від мобілізації», – то у тексті новини вже повідомляється про «ухилянтів», які «намагалися уникнути мобілізації, ховаючись у готелях».

Такі формулювання містять ознаки порушення пункту 9 Кодексу етики українського журналіста: «Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є поширення інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення».

У пункті 15 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики».

У короткій новині двічі зазначено, що виявлені під час перевірки ймовірні порушники є вихідцями з південних та східних областей. У цьому випадку згадка про місце проживання чоловіків, які не стали на військовий облік, недоречна, оскільки порушення закону про мобілізацію не пов'язані з конкретним місцем чи регіоном. Указівка на походження осіб, яким вручили повістки до військкомату, є ретрансляцією

негативних суспільних стереотипів. Таке згадування формує у читача хибне враження, що нібито порушниками закону є виключно або переважно мешканці певних регіонів, і сприяє упередженому ставленню до цієї групи людей.

Комісія з журналістської етики вважає, що матеріал містить ознаки порушення пункту 15 Кодексу. Той факт, що в пресрелізі Держприкордонслужби також згадано про походження ймовірних правопорушників, не звільняє журналістів від обов'язку уникати дискримінації та мови ворожнечі.

Висновок та рекомендації

Розглянувши скаргу на публікацію «15 клієнтам закарпатських готелів вручили повістки у військкомат», а також відповідь від редакції, Комісія з журналістської етики встановила наявність у публікації порушень пунктів 9 і 15 Кодексу етики українського журналіста і виносить інтернет-виданню *Zaxid.net* й авторці новини Анні Семенюк попередження.

У часи війни, як і в мирний час, дотримання журналістської етики є умовою якісної професійної журналістики. Неприпустимо виправдовувати порушення Кодексу етики обставинами воєнного часу.

Комісія з журналістської етики рекомендує журналістам і редакціям:

- Використовувати коректну термінологію під час висвітлення правопорушень; не поширювати під виглядом фактів припущення чи недоведені звинувачення.
- У публікаціях про правопорушення не згадувати ознаки, які визначають ідентичність людини або групи людей (раса, національність, регіон проживання, захворювання тощо). Злочинність не має національності або «прив'язки» до певного регіону.
- Неприпустимо розділяти українців на «ми» і «вони», особливо в часи війни. Медіа повинні відмовитися від ретрансляції стереотипів, які розпалюють міжетнічну, міжрегіональну, релігійну та іншу ворожнечу; формують упереджене негативне ставлення до певної групи людей.
- Журналістам варто всебічно висвітлювати життя тих чи інших соціальних груп, надаючи слово представникам цих спільнот. Подаючи про ту чи іншу групу людей виключно

*Комісія з журналістської етики встановила наявність у публікації порушень пунктів 9 і 15 Кодексу етики українського журналіста і виносить інтернет-виданню *Zaxid.net* й авторці новини Анні Семенюк попередження.*

Рішення КЖЕ щодо публікації
інтернет-видання Zaxid.net про
вручення мешканцям готелів
повісток до військкомату

негативну інформацію (навіть на основі пресрелізів), медіа створюють враження про те, що нібито всі члени цієї групи схильні до порушень закону або норм поведінки.

- Уникати спрощених варіантів, які нібито пояснюють складні речі. Під час широкомасштабного російського вторгнення до України аудиторія шукає в медіа перевіреної та збалансованої інформації. Висвітлюючи війну в Україні, журналістам варто глибше аналізувати факти і явища, які хвилюють аудиторію, та допомагати їй зрозуміти справжні причини тих чи інших подій.

6. Рішення КЖЕ щодо інтерв'ю інтернет-видання GWARA MEDIA з головою Мереф'янської громади

Опис ситуації

На гарячу лінію Комісії з журналістської етики 20 квітня 2022 року надійшло прохання редактора інтернет-видання GWARA MEDIA надати оцінку матеріалу за авторством Софії Цветкової та Сергія Прокопенка «Будинок культури не підлягає відновленню»: інтерв'ю з головою Мереф'янської громади під час війни», який було опубліковано 18 квітня 2022 року. Комісія вирішила повноцінно розглянути матеріал на предмет його відповідності стандартам журналістської етики.

Зазначений матеріал – це інтерв'ю видання з головою Мереф'янської громади Віталієм Сітовим. Він розповідає про ситуацію в місті під час війни, оприлюднює дати нападів на місто, розповідає окремі деталі щодо зруйнованих у громаді будівель. Віталій Сітов також розповідає про функціонування громади: роботу лікарні, дистанційне навчання у школах, ведення реєстру переселенців тощо. У матеріалі містяться фотографії ушкоджень, втім, без ідентифікації конкретних місць ударів.

Редакція інтернет-видання стверджує, що вносила коригування до матеріалу для того, аби уникнути звинувачень у розкритті неналежної інформації, але попри це отримала негативну реакцію читачів.

*Редакція інтернет-видання
стверджує, що вносила
коригування до матеріалу для
того, аби уникнути звинувачень у
розкритті неналежної інформації,
але попри це отримала негативну
реакцію читачів.*

У пункті 3 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не унеможлиблюється його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи».

У пункті 6 Кодексу етики українського журналіста вказано: «Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіо-матеріалів, отриманих від представників загалу, фрілансерів, пресслужб та з інших джерел».

Щодо порушень вимог Кодексу

Попри те, що норми Кодексу етики українського журналіста значною мірою розраховані на мирний час, Комісія вже звертала увагу, що важливим аспектом дотримання стандартів є захист приватності та конфіденційної інформації у широкому сенсі. Медіа не мають поширювати деталізовану інформацію про руйнування до того, як її поширили представники органів влади, а також уникати розміщення матеріалів, які можуть збільшити ризики використання ворогом інформації для коригування вогню або створення нових цілей.

Так само Комісія звертала увагу на два важливих аспекти створення матеріалів про результати обстрілів та інші негативні наслідки військових дій: ці матеріали допомагають місцевій аудиторії зорієнтуватися про можливість забезпечення власної безпеки та можуть слугувати важливим доказом здійснення збройними силами РФ міжнародних злочинів у майбутніх міжнародних судових процесах щодо агресії.

Медіа не мають поширювати деталізовану інформацію про руйнування до того, як її поширили представники органів влади, а також уникати розміщення матеріалів, які можуть збільшити ризики використання ворогом інформації для коригування вогню або створення нових цілей.

Перший із цих аспектів лише актуалізується при висвітленні інформації на рівні невеликих громад, часто недорепрезентованих у медіа. На думку Комісії, висвітлення ситуації на гіперлокальному рівні лише сприяє у формуванні споживачем інформації повноцінної картини того, що відбувається. Виконуючи це завдання, журналісти ефективніше виконують свою місію з донесення до аудиторії інформації, яка має публічний інтерес.

Комісія усвідомлює, що висвітлення подій на рівні громад найчастіше проходить повз увагу медіа з великою аудиторією. Саме тому подібні матеріали мають значну додану вартість, оскільки дозволяють отримувати виважену інформацію про гіперлокальні контексти, на противагу емоційним повідомленням із чатів у месенджерах чи телеграм-каналів. Саме тому, на думку Комісії, аналізований матеріал не містить порушень вимог журналістської етики.

У своєму інтерв'ю голова Мереф'янської громади не надав інформацію, яка б не була відомою раніше. Зокрема, про ракетний удар по Мерефі повідомлялося Харківською обласною прокуратурою ще в день удару, 17 березня, якраз у контексті відкриття провадження щодо воєнних злочинів, учинених російськими військовослужбовцями. Журналісти інтернет-видання GWARA MEDIA використали фотографії, тотожні до використаних прокуратурою, та поширили інформацію про руйнування цивільних об'єктів, що є порушенням звичаїв ведення війни. Ба більше, вони свідомо обмежили інформацію про кількість жертв серед місцевого населення.

Інформація про функціонування інфраструктури у місті має публічний інтерес, оскільки дозволяє місцевим мешканцям, які могли виїхати в безпечніші міста в Україні та за її межами, зрозуміти ситуацію й оцінювати можливості повернення.

Комісія усвідомлює, що висвітлення подій на рівні громад найчастіше проходить повз увагу медіа з великою аудиторією. Саме тому подібні матеріали мають значну додану вартість, оскільки дозволяють отримувати виважену інформацію про гіперлокальні контексти, на противагу емоційним повідомленням із чатів у месенджерах чи телеграм-каналів.

Саме тому, на думку Комісії, аналізований матеріал не містить порушень вимог журналістської етики та є належним прикладом дотримання вимог щодо захисту приватності й повноти подання інформації.

Висновок та рекомендації

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що матеріал журналістів інтернет-видання GWARA MEDIA Софії Цветкової та Сергія Прокопенка ««Будинок культури не підлягає відновленню»: інтерв'ю з головою Мереф'янської громади під час війни», який було опубліковано 18 квітня 2022 року, відповідає вимогам Кодексу етики українського журналіста.

Комісія вітає та заохочує діяльність гіперлокальних медіа, які виступають провідниками голосу громад в інформаційному полі України. Вони мають продовжувати висвітлювати ситуацію на місцевому рівні з дотриманням вимог щодо повноти та достовірності подання інформації, а також враховуючи особливості поширення інформації під час війни, викладені у Рекомендаціях Комісії щодо інформації, яку не можна розголошувати, та передбачені законодавством України.

Рішення КЖЕ щодо інтерв'ю інтернет-видання GWARA MEDIA з головою Мереф'янської громади

7. Рішення КЖЕ щодо поведінки журналістів телеканалу «Україна 24» в ефірі національного телемарафону

Опис ситуації

До Комісії з журналістської етики надійшло 4 скарги від Артема Набоки, Володимира Грибельника, Тетяни Ганжі та Катерини Недашківської щодо поведінки журналістів телеканалу «Україна 24» Максима Хлопотова та Олени Чернякової в ефірі національного телемарафону 8 квітня 2022 року. Відео їхнього включення в ефір – у додатку до рішення.

Фото: принтскрин програми телеканалу «Україна 24»

Олена Чернякова вмикається в ефір марафону з репортажем про побачене у Гостомелі та Ірпені після звільнення цих міст українськими військами. Титується сюжет як «Пряме включення кореспондента про ситуацію в Київській області». На фоні включення – житловий комплекс (надалі – ЖК), абсолютно не ідентифікований та не протитрований. Із тексту, який озвучує Олена Чернякова, можна зробити висновок, що він перебуває десь у Київській області, оскільки раніше протягом цього дня журналістка змогла потрапити до Гостомеля попри комендантську годину.

Заявники стверджують, що вийшовши в ефір з території ЖК, журналісти наразили його мешканців на артилерійські

обстріли. Вони також вважають, що така зйомка порушила заборону на зйомку інфраструктури, передбачену, серед іншого, наказом головнокомандувача ЗСУ. Один із заявників стверджує, що журналістам було зроблено зауваження під час зйомок, на яке вони не відреагували. На його ж думку, цим журналісти порушили вимоги пунктів 12 та 19 Кодексу етики українського журналіста.

З огляду на воєнний стан та те, що українські медіа зараз перебувають у напруженому робочому режимі, наживо висвітлюючи російську воєнну агресію в Україні, Комісія вирішила не звертатися до телеканалу за роз'ясненнями щодо викладених у скарзі зауважень. Натомість скарга була розглянута в односторонньому порядку.

Відповідні етичні стандарти

У пункті 3 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не унеможлиблюється його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи».

У пункті 12 Кодексу етики українського журналіста вказано: «Журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо виявилось, що вона не відповідає дійсності».

У пункті 19 Кодексу етики українського журналіста зауважено: «Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та з інших джерел».

Щодо порушень вимог Кодексу

Ця справа вкотре звертає увагу Комісії на аспекти забезпечення захисту приватного життя журналістами у широкому сенсі під час воєнного стану. Попередні рішення Комісії стосувалися публікацій щодо чітко ідентифікованих у матеріалах місць, таких як бомбосховища та зруйновані будівлі, та населених пунктів. У них Комісія наголошувала на тому, що

Комісія вважає за потрібне нагадати, що попри правовий режим воєнного стану норми законодавства дозволяють фотозйомку в публічних місцях та на вулиці; винятком є ситуація, коли особа, що потрапляє до кадру, прямо забороняє це робити.

журналісти при створенні своїх матеріалів мають віднаходити баланс між донесенням інформації, що становить публічний інтерес, та забезпеченням безпеки місцевих мешканців.

Оскаржуваний матеріал також висвітлює інформацію, що становить публічний інтерес, а саме розповідає про руйнування в Київській області. Водночас виглядає природним, що для запису стендапу ними було обрано більш спокійний фон житлового комплексу в іншому населеному пункті Київської області. Розташування місця запису стендапу в ефірі не розкривається ані в титрах, ані будь-як інакше. Саме тому Комісія вважає, що за даними, висвітленими в сюжеті, неможливо чітко встановити його локацію, не знаючи місцевості.

Також Комісія вважає за потрібне нагадати, що попри правовий режим воєнного стану норми законодавства дозволяють фотозйомку в публічних місцях та на вулиці; винятком є ситуація, коли особа, що потрапляє до кадру, прямо забороняє це робити.

У кадрі, який було показано телеканалом «Україна 24» в рамках загальнонаціонального марафону, можна побачити лише одну людину, крім журналістки, яку також неможливо ідентифікувати: вона проходить на дальньому плані й не повертається обличчям до камери.

Комісія розуміє перестороги населення в атмосфері війни, однак не може погодитися з аргументацією заявників. Крім того, посилання на наказ головнокомандувача ЗСУ не підтримує позицію щодо заборони зйомки, оскільки у цьому документі йдеться про ідентифікацію військових об'єктів інфраструктури, до яких ЖК не належить.

З огляду на це Комісія вважає, що запис стендапу на території житлового комплексу журналістами телеканалу «Україна 24» Максимом Хлопотовим та Оленою Черняковою не порушує вимоги пункту 3 Кодексу етики українського журналіста.

Комісія не розглядала справу на предмет порушення пунктів 12, що передбачає процедурні вимоги стосовно виправлення інформації у тому випадку, якщо вона не відповідає дійсності, та 19 Кодексу етики українського журналіста, який лише постулює компетенцію Комісії щодо розгляду справ, які стосуються порушення стандартів журналістської етики.

Комісія вважає, що запис стендапу на території житлового комплексу журналістами телеканалу «Україна 24» Максимом Хлопотовим та Оленою Черняковою не порушує вимоги пункту 3 Кодексу етики українського журналіста.

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що поведінка журналістів телеканалу «Україна 24» Максима Хлопотова та Олени Чернякової в ефірі національного телемарафону 8 квітня 2022 року відповідає вимогам Кодексу етики українського журналіста.

Комісія наголошує на потребі звертати увагу на особливості поширення інформації під час війни, викладені у власних Рекомендаціях щодо інформації, яку не можна розголошувати.

Комісія також закликає працівників медіа бути обережнішими та зважати на можливі занепокоєння громадян щодо власної безпеки при виборі локацій для зйомок. Ризик використання публікацій у медіа для коригування вогню є достатньо серйозним, тож журналістам варто докладати максимально зусиль, щоб уникати зазначення конкретних локацій у «нейтральних» стендапах, які слугують наповненням між змістовними частинами репортажів. Працівникам медіа також варто толерувати більше критики щодо своєї діяльності зі сторони звичайних громадян з огляду на їхній важкий психологічний стан під час війни.

Рішення КЖЕ щодо поведінки журналістів телеканалу «Україна 24» в ефірі національного телемарафону

8. Рішення КЖЕ щодо зображення військовослужбовиць у медіа

Фото: Міноборони. Військовослужбовиці беруть участь у репетиції військового параду

До Комісії з журналістської етики 21 травня 2022 року надійшла скарга від Олени Марчук на статтю в онлайн-виданні «20 хвилин» (м. Вінниця) авторки Наталії Гончарук «Мене переповнювала гордість, що вона така сильна, відважна». Розповідь мами про загиблу десантницю».

На думку заявниці видання дискримінує жінку-військову за ознакою статі: «В ліді журналістка Наталія Гончарук пише «Вродлива, смілива, цілеспрямована, сильна. Вона витримувала те, що не кожен чоловік міг витримати», «Та кривава війна обірвала життя 21-річної красуні», так про чоловіка військового журналісти б не сказали». Скаржниця також звертає увагу на те, що в тексті не використовуються фемінітиви «Про нашу землячку-Героя», хоча є відповідник «Героїня».

З огляду на воєнний стан та те, що українські медіа зараз перебувають у напруженому робочому режимі, наживо висвітлюючи російську воєнну агресію в Україні, Комісія вирішила не звертатися до видання щодо роз'яснення викладених у скарзі зауважень. Натомість скаргу було розглянуто в односторонньому порядку.

Важливо зауважити, що цей матеріал є перепублікацією іншого матеріалу із додаванням передмови. Зокрема, першоджерело – стаття «Її слова: «В мене все добре», як вони багато означали!» Мама розповіла про Вікторію Поліщук» від 21 травня 2022 року, авторка Олена Удвуд, розміщена на сайті «Новини Козятина». Про це згадує сама авторка перепублікації.

У пункті 15 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики».

Ця стаття вкотре звертає увагу Комісії на аспекти забезпечення гендерної рівності, викорінення стереотипів за ознакою статі та недопущення дискримінації жінок на військовій службі. Особливого значення набуває важливість дотримання гендерної рівності під час дії воєнного стану в Україні.

Медіа відіграють значну роль у формуванні й зміні суспільних норм та переконань. Вони демонструють реалії суспільства, але водночас конструюють цю реальність, часто посилюючи наявні стереотипи про жінок і чоловіків.

Насамперед жінка, яка загинула під час виконання своїх обов'язків, є військовослужбовицею, а тому недоречним виглядають оцінки її краси. Повідомлення «та кривава війна обірвала життя 21-річної красуні» хоч і має на меті показати читачу всю несправедливість війни, але містить оцінне суб'єктивне судження, спонукає до оцінки зовнішності жінок-військових, замість звертати увагу на їхні вміння і досвід.

У цьому контексті авторка використовує так званий «добррозичливий сексизм».

Ворожий сексизм – проявляється у відкритій дискримінації жінок, у твердженнях, що вони неповноцінні, дурніші та слабкіші за чоловіків, некомпетентні та мають нижчий рівень інтелекту.

Добррозичливий сексизм – сексизм, який так само як і ворожий сексизм, дискредитує жінок, але в більш завуальованій формі (його навіть можна сплутати з компліментами). Це пасажи про те, що жінки слабкіші, їх потрібно захищати. Вони «ніжні красуні», їм «треба народжувати дітей», а не перейматися кар'єрою.

Далі авторка зазначає: «вона витримувала те, що не кожен чоловік міг витримати» – таке протиставлення «жінки-чоловіки» є шкідливим стереотипом, оскільки розділяє людей за ознакою статі у прив'язці до професії. Нав'язливі стереотипи про те, що жінки або чоловіки є більше або менше витривалими, – небезпечні, оскільки містять узагальнення. Щоб викоринити дискримінацію за ознакою статі, варто уникати узагальнень та протиставлень у своїх журналістських матеріалах.

Ворожий сексизм – проявляється у відкритій дискримінації жінок, у твердженнях, що вони неповноцінні, дурніші та слабкіші за чоловіків, некомпетентні та мають нижчий рівень інтелекту.

Добррозичливий сексизм – сексизм, який так само як і ворожий сексизм, дискредитує жінок, але в більш завуальованій формі (його навіть можна сплутати з компліментами).

Щодо використання фемінітивів. 2019 року уряд України затвердив нову редакцію «Українського правопису», у 32-му параграфі якого йдеться про суфікси, за допомогою яких утворюються іменники на означення осіб жіночої статі, тобто фемінітиви. Використання фемінітивів на позначення жінок за їхніми професіями, посадами, видами зайнятості, у журналістських матеріалах важливий індикатор визначення рівня гендерної чутливості редакції.

Уживання фемінітивів робить видимим внесок жінок у суспільно-політичне життя країни. Однак завжди залишається на власний вибір редакції та журналістів.

Висновок та рекомендації

З огляду на вищезазначене Комісія з журналістської етики вважає, що матеріал містить гендерні стереотипи та виносить онлайн-виданням «20 хвилин» (м. Вінниця) та «Новини Козятина» дружнє попередження.

Комісія також радить журналістам і редакціям, висвітлюючи діяльність військовослужбовців та військовослужбовиць:

- Уникати коментування зовнішності жінки, а також недоречного акцентування на статі та віку під час виконання нею професійних обов'язків. Зокрема, «красива», «вродлива», «слабка» чи «сильна» – це оцінка, яка ґрунтується на уявленнях автора чи авторки про красу і силу. Можна давати конкретні деталі, як-то «у спортзалі піднімає 80 кг», «у неї у вухах сережки, подаровані подругою», «невеликого зросту, з 36 розміром взуття, тому на складі для неї не знайшлося пари, довелося купувати за свої гроші».
- Не дотримуватися застарілих патріархальних уявлень про «образи жінок». Не використовувати фрази на кшталт «жінка – слабка стать».
- Не поширювати стереотипів за ознакою статі у журналістських матеріалах. Для цього перевіряти свої матеріали за допомогою «дзеркального методу» (чи однаково доречно певне висловлювання виглядало б у матеріалах про жінку/про чоловіка).
- Не протиставляти жінок і чоловіків між собою, коли йдеться про виконання професійних обов'язків. Не транслювати суб'єктивні судження щодо оцінки зовнішності жінок-військових.

Комісія з журналістської етики вважає, що матеріал містить гендерні стереотипи та виносить онлайн-виданням «20 хвилин» (м. Вінниця) та «Новини Козятина» дружнє попередження.

Рішення КЖЕ щодо зображення
військовослужбовців у медіа

- Більше приділяти увагу темам утвердження гендерної рівності в армії, посиленню видимості в медіа участі жінок на війні, збільшення кількості експерток і коментаторок-жінок із військової тематики.
- Уживати фемінітиви, щоб зробити видимим внесок жінок у суспільно-політичне життя країни.

9. Рішення КЖЕ щодо матеріалів про благодійний фонд в онлайн-виданнях «Волинські новини» та «БУГ»

Опис ситуації

Комісія з журналістської етики за власною ініціативою звернула увагу на матеріали з подібними назвами: «Із перших днів війни Фонд Ігоря Палиці відправив понад 30 вантажівок у гарячі напрямки. Відео» у інтернет-виданні інформаційного агентства «Волинські новини» від 10 квітня 2022 року.

У матеріалах ідентичного змісту (інтернет-видання «БУГ» посилається на матеріал інтернет-видання «Волинські новини») йдеться про допомогу благодійного фонду «Тільки разом» та його засновника, народного депутата України Ігоря Палиці, постраждалим від російської окупації на Київщині та поза її межами, з посиланням на сюжет телеканалу «Аверс». У матеріалі наголошено на партійній приналежності засновника фонду та співпраці нардепів цієї партії в рамках фонду щодо надання допомоги. Матеріал інтернет-видання «Волинські новини» пронизаний посиланнями на інші матеріали про діяльність фонду та самого Ігоря Палиці. Матеріал інтернет-видання «БУГ» посилається на матеріал видання «Волинські новини», але з активних гіперпосилань, розміщених в оригінальній публікації, містить лише одне.

У матеріалах ідентичного змісту (інтернет-видання «БУГ» посилається на матеріал інтернет-видання «Волинські новини») йдеться про допомогу благодійного фонду «Тільки разом» та його засновника, народного депутата України Ігоря Палиці, постраждалим від російської окупації на Київщині та поза її межами, з посиланням на сюжет телеканалу «Аверс».

9 червня 2022 року Комісія звернулася до інтернет-видань із проханням надати коментарі щодо наявності у вказаних матеріалах порушень вимог пункту 7 Кодексу етики українського журналіста.

14 червня 2022 року у своїй відповіді інтернет-видання «Волинські новини» вказало, що здійснює всебічний моніторинг та висвітлення діяльності з гуманітарної допомоги, волонтерства та збору коштів, зокрема й Фонду Ігоря Палиці

«Тільки разом», а також інших організацій, які намагаються бути корисними на волонтерсько-благодійному фронті цієї війни. Представник видання також указав, що медіа здійснило вільне використання твору в рамках законодавства про захист авторських прав і не маркувало його як рекламне, оскільки первинний сюжет на телеканалі «Аверс» не був поданий відповідним способом.

15 червня 2022 року у своїй відповіді інтернет-видання «БУГ» зазначило, що і раніше з початку війни безплатно публікувало матеріали про волонтерів, громадські організації та компанії, які допомагають захисникам та переселенцям. Розповідаючи про таку допомогу від громадян, бізнесменів, політиків, компаній, громадськості, інтернет-видання робить свій вклад у перемогу.

Відповідні етичні стандарти

У пункті 7 Кодексу етики українського журналіста зазначено: «Інформаційні та аналітичні матеріали мають бути чітко відокремлені від реклами відповідною рубрикацією».

Щодо порушень вимог пункту 7 Кодексу

Пункт 7 Кодексу зобов'язує медіа належно маркувати рекламу та оплачені матеріали. Таке маркування має сприяти споживачам інформації у ідентифікації оплачених публікацій, спрямуванням яких є промоція певних товарів, послуг чи осіб. Воно також допомагає споживачам у формуванні очікувань щодо матеріалів, адже від рекламних публікацій дотримання професійних стандартів журналістики не вимагається, і має допомагати у боротьбі з «джинсою».

У контексті війни зрозумілим є бажання медійників доносити інформацію про різноманітні благодійні ініціативи, збори коштів, надання гуманітарної допомоги: важко не погодитися з відповідями інтернет-видань, адже така інформація у медіа справді сприяє згуртованості аудиторії медіа і може спонукати її до долучення до таких ініціатив. Водночас висвітлення діяльності іменних благодійних фондів власників медіа в рамках випусків новин у прайм-таймі або ж у новинній стрічці інтернет-видань – це давно відома схема «джинсування», що є формою прихованого піару діяльності таких власників.

Саме тому медіа при обранні благодійної діяльності для висвітлення на своїх шпальтах повинні ретельно зважувати

Матеріал інтернет-видання «Волинські новини» рясніє посиланнями на інші немовбито новинні матеріали про діяльність фонду «Тільки разом»: їх сім на одній сторінці. Постійність розміщення такої позитивної інформації може слугувати свідченням того, що матеріали можуть використовуватися для покращення репутації Ігоря Палиці, а отже належати до немаркованої реклами.

ризика, які розміщення такої інформації може нести. Не заперечуючи того, що подібна інформація може мати суспільну важливість і розміщуватися в розділі «Новини» за часів війни, Комісія наголошує на потребі враховувати контекст розміщення матеріалу і те, наскільки в ньому акцентується увага на діяльності конкретного політичного чи бізнесового діяча. Також варто врахувати і попередню практику розміщення подібних матеріалів тим чи іншим медіа.

З огляду на останнє, підхід Комісії до двох публікацій буде різним. Інтернет-видання «БУГ» справді здійснило републікацію матеріалу інтернет-видання «Волинські новини». Хоча він і містить посилання на діяльність Ігоря Палиці, що може бути ознакою прихованої реклами, загалом це видання з 2020 року справді розмістило про нього лише два матеріали, пов'язані з наданням гуманітарної допомоги. За відповідним тегом також можна побачити подібні новини про надання гуманітарної допомоги іншими організаціями, що з'являються з певною постійністю. Тож Комісія може погодитися з аргументами видання «БУГ» щодо цього матеріалу і вважає, що він порушує норми Кодексу.

Утім, матеріал інтернет-видання «Волинські новини» рясніє посиланнями на інші немовбито новинні матеріали про діяльність фонду «Тільки разом»: їх сім на одній сторінці. Постійність розміщення такої позитивної інформації може слугувати свідченням того, що матеріали можуть використовуватися для покращення репутації Ігоря Палиці, а отже належати до немаркованої реклами. З огляду на розміщення цього матеріалу в розділі «Новини» Комісія вважає, що його розміщення порушує вимоги пункту 7 Кодексу.

Висновок та рекомендації

Зважаючи на викладене вище, Комісія вважає, що матеріал «Із перших днів війни Фонд Ігоря Палиці відправив понад 30 вантажівок у гарячі напрямки. Відео» у інтернет-виданні інформаційного агентства «Волинські новини» від 10 квітня 2022 року порушує вимоги пункту 7 Кодексу етики українського журналіста та висловлює інтернет-виданню публічний осуд. Водночас Комісія вважає, що матеріал «Із перших днів війни фонд Ігоря Палиці відправив понад 30 вантажівок у гарячі напрямки» у інтернет-виданні «БУГ» від 10 квітня 2022 року відповідає вимогам Кодексу етики українського журналіста.

Рішення КЖЕ щодо матеріалів про благодійний фонд в онлайн-виданнях «Волинські новини» та «БУГ»

Комісія радить при висвітленні діяльності з надання допомоги українським Збройним Силам, волонтерських ініціатив, ініціатив із надання гуманітарної допомоги обережно ставитися до акцентування уваги на політиках чи інших публічних особах, що здійснюють цю діяльність, і не допомагати їм використовувати таку діяльність для збільшення політичного чи іншого нематеріального капіталу.

10. Рішення КЖЕ щодо матеріалу телеканалу «М-Студіо» про продаж гуманітарної допомоги на Закарпатті

Обставини справи

До Комісії з журналістської етики надійшла скарга від Ольги Білоусенко, Ярослава Гулана, Ярини Денисюк, Вікторії Жуйко та ще 19 осіб на сюжет «СБУ викрила схему продажу гуманітарної допомоги» телеканалу «М-Студіо» від 6 червня 2022 року.

Заявники вважають, що в матеріалі порушено Кодекс етики українського журналіста, а саме:

1. У сюжеті зазначено, що до схеми продажу гуманітарної допомоги «причетна керівниця однієї з волонтерських організацій». «У сюжеті не називають імені керівниці організації й її назви, однак демонструють її фото із заблюреним обличчям, на якому дуже просто розпізнати особу. Попри те, що розслідування у справі ще триває й суд не виніс рішення щодо винуватості керівниці організації, журналістка в сюжеті телеканалу говорить про її провину як про доконаний факт, стверджуючи, що «фігурантка продавала; причетна до обладнання; маскувала продаж» тощо», – зазначено в заяві.
2. Зважаючи на резонанс справи, сама керівниця волонтерської організації дала дві пресконференції, під час яких пояснювала ситуацію із обшуками волонтерського штабу та коментувала висунуті їй підозри – пишуть автори заяви. Проте у сюжеті «М-Студіо» не подали її коментаря чи коментаря адвокатів, які її захищають, тим самим порушивши принцип балансу думок.

У сюжеті зазначено, що до схеми продажу гуманітарної допомоги «причетна керівниця однієї з волонтерських організацій» ... журналістка в сюжеті телеканалу говорить про її провину як про доконаний факт.

Зважаючи на резонанс справи, сама керівниця волонтерської організації дала дві пресконференції... Проте у сюжеті «М-Студіо» не подали її коментаря.

Автори скарги вбачають у матеріалі ознаки порушення пунктів 4 і 6 Кодексу етики українського журналіста

Комісія з журналістської етики отримала пояснення від телеканалу, де було зазначено, що фотоматеріали для сюжету, а також «інформаційне повідомлення» взято зі сторінки управління Служби безпеки України в Закарпатській області у фейсбуку. У редакції переклали відповідальність за зміст на управління СБУ – «якщо блюр є недосконалим або інформаційне повідомлення написане з порушенням».

Пояснюючи відсутність у матеріалі коментарів керівниці волонтерської організації, на телеканалі припустили, що волонтерка «надавала коментарі вже після виходу сюжету, саме тому вони не були представлені в ньому».

Відповідні етичні стандарти та їх дотримання

Оскаржуваний матеріал – це пресреліз управління СБУ в Закарпатській області, текст якого начитує дикторка в студії. У новині йдеться про те, що Служба безпеки України в Закарпатській області викрила схему продажу гуманітарної допомоги. «За даними слідства, до обладнання причетна керівниця однієї з волонтерських організацій», – зазначено в матеріалі.

Далі журналісти уникають посилання на першоджерело або іншого зазначення про цитування пресрелізу. В розшифруванні під відеосюжетом, розміщеним на YouTube, текст подано як журналістський матеріал. Дикторка, яка начитує текст, стверджує, що: «вона (керівниця волонтерської організації) продавала гуманітарну допомогу, зокрема й військово-спорядження, яке безплатно надходило від меценатів, волонтерів або іноземних структур»; «зловмисниця маскувала продаж під виглядом благодійного внеску»; «маючи таку суму на рахунках, вона продовжувала поширювати інформацію про те, що коштів не вистачає і необхідно терміновий збір на потреби ЗСУ».

Твердження, зроблені журналісткою, порушують пункт 4 Кодексу етики українського журналіста: «Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду».

Твердження, зроблені журналісткою, порушують пункт 4 Кодексу етики українського журналіста: «Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду».

У сюжеті використано знімок, на якому попри заблюрене обличчя легко впізнати конкретну людину. І хоча прізвища керівниці волонтерської організації не названо, коло таких людей на Закарпатті вузьке, і всі вони є публічними особами, оскільки публічність – неодмінна умова їхньої роботи.

Новина супроводжується відповідним відеорядом з кількох фото, при цьому в лівому нижньому кутку розташовані назва телеканалу, його веб-адреса, а також емблема з написом «Служба безпеки України». В деяких фрагментах напис «Служба безпеки України» перекривається, прямої вказівки на те, що знімки надано СБУ, немає. На відрізку 1:05-1:15 емблема СБУ відсутня, на екрані подано зображення волонтерки, поряд із якою стоїть працівник правоохоронних органів. Глядач цілком може сприйняти це як власні знімки редакції.

У сюжеті використано знімок, на якому попри заблюрене обличчя легко впізнати конкретну людину. І хоча прізвища керівниці волонтерської організації не названо, коло таких людей на Закарпатті вузьке, і всі вони є публічними особами, оскільки публічність – неодмінна умова їхньої роботи.

Робота керівниці волонтерської організації передбачає інші межі публічності порівняно з приватними особами. Комісія вважає, що в цьому випадку суспільна важливість теми (ймовірний продаж гуманітарної допомоги) переважає над правом на приватність, тому оприлюднення особи не порушує Кодекс етики. Водночас у матеріалі мала бути представлена позиція волонтерки, яку обвинувачують у скоєнні злочину.

Той факт, що на момент підготування матеріалу коментарі від керівниці волонтерської організації сюжету були відсутні, не знімає з журналістів відповідальність перевіряти факти і заяви офіційних осіб, зокрема й ті, які містяться в пресрелізах. Відповідно до пункту 6 Кодексу етики українського журналіста «повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти та редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та з інших джерел».

У новині є кілька фрагментів із оцінними судженнями, як-то:

- «Для уникнення свого викриття, волонтерка давала підписувати відповідні акти».
- «Слідство має обґрунтовані підстави вважати, що ці гроші фігурантка зберігала для себе».

- «Наразі вже зібрано достатньо доказів, які підтверджують, що у такий спосіб було виведено майже 600 тисяч гривень».

Що є «обґрунтованими підставами», «достатніми доказами» або що свідчить про наміри волонтерки «уникнути викриття», в сюжеті не зазначено, а ці твердження не підкріплено фактами.

Відсутність відділення фактів від припущень порушує пункт 9 Кодексу етики українського журналіста: «Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є поширення інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення».

Висновок та рекомендації

Розглянувши скаргу на сюжет «СБУ викрила схему продажу гуманітарної допомоги», а також відповідь від редакції, Комісія з журналістської етики встановила наявність у публікації порушень пунктів 4, 6 і 9 Кодексу етики українського журналіста і виносить телеканалу «М-Студіо» попередження.

Розглянувши скаргу на сюжет «СБУ викрила схему продажу гуманітарної допомоги», а також відповідь від редакції, Комісія з журналістської етики встановила наявність у публікації порушень пунктів 4, 6 і 9 Кодексу етики українського журналіста і виносить телеканалу «М-Студіо» попередження.

Комісія з журналістської етики звертає увагу журналістів та редакцій на таке:

1. Отримання пресрелізу з офіційного джерела не звільняє журналістів від обов'язку перевіряти факти і надавати сумнівам висновки. Офіційна позиція відбиває лише один погляд на ситуацію і не дає повної картини. Журналістам варто шукати додаткову інформацію та інші точки зору для доповнення матеріалу, не надаючи явної переваги одній із них – наприклад, офіційній.
2. Під час використання текстів офіційних пресрелізів у журналістських матеріалах чітко варто зазначати джерело інформації, а також позначати дослівні цитати, взяті з пресрелізу. Текст, поданий як журналістський матеріал, вводить глядача, читача або слухача в оману.
3. Потрібно чітко відокремлювати факти і припущення, не використовувати припущення й оцінні судження в журналістському тексті у новинних жанрах.
4. У матеріалах, де йдеться про кримінальні провадження стосовно конкретних осіб, неприпустимо називати прізвище підозрюваних чи обвинувачуваних або інші ознаки,

Рішення КЖЕ щодо матеріалу телеканалу «М-Студіо» про продаж гуманітарної допомоги на Закарпатті

за якими можна впізнати конкретну людину. Виняток становлять публічні особи, які відіграють помітну роль у політичному або суспільному житті. Межі приватності для таких осіб вужчі порівняно зі звичайними людьми. При цьому журналісти мають докладати всіх зусиль, щоб надати особі, підозрюваній або обвинувачуваній у скоєнні злочину, право надати коментарі стосовно звинувачень.

5. Під час використання фото й відео з інших ресурсів потрібно зазначати джерело, звідки отримано світлина або відео.

РОЗДІЛ 3

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Максим Дворовий

юрист Лабораторії цифрової
безпеки та Комісії
з журналістської етики

Максим Дворовий. Свобода слова,
національна безпека та українські
медіа: чи є баланс, здатний
задовольнити усіх

Широкомасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року поклало край будь-яким дискусіям щодо стану, в якому ми живемо: це війна. Того самого дня було запроваджено правовий режим воєнного стану. З 2014 року в Україні було прийнято низку законодавчих змін, спрямованих на зміну балансу між свободою слова та інтересами національної безпеки, частина з яких не відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини та Європейській конвенції про права людини. Втім, запровадження воєнного стану за такими-таки стандартами дозволяє державі значно більше відходити від своїх обов'язків забезпечувати певні права, зокрема, шляхом їх обмеження.

Звісно ж, такі обмеження стосуються і журналістів та їхньої щоденної діяльності. Окрім етичних викликів, що постають перед ними щоденно, вони мають оглядатися і на додаткові законодавчі зміни, впроваджені після посилення агресії, аби їхні матеріали не призвели до більших жертв та власної відповідальності за такі жертви. Ще більше питань виникає у разі, коли журналісти збираються працювати безпосередньо поруч із військовими: яким є їхній статус та як захистити їхню безпеку?

Статус журналістів під час війни

Варто почати зі статусу журналістів. Загалом зрозуміло, що у разі, якщо робота не стосується військових чи місць ведення бойових дій, то статус журналіста залишається таким самим, як і в мирний час, та посвідчується відповідними документами. У разі, якщо журналіст/журналістка планує здійснити відрядження на передову чи працювати на військових об'єктах, то він/вона має отримати спеціальну акредитацію. Вимога щодо цього міститься у Наказі Головнокомандувача Збройних Сил України від 3 березня 2022 року №73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану». Акредитація проводиться Управлінням зв'язків з громадськістю ЗСУ.

У разі схвалення заявки журналісти отримують прескарту ЗСУ, яка дозволить працювати разом із військовими та отримувати від них максимальне сприяння у зборі інформації. Водночас журналістам можуть відмовити у разі, якщо подана інформація є недостовірною, акредитація скасовувалася в минулому або ж якщо наявні підстави вважати надання такої

Наказ Головнокомандувача
Збройних Сил України

акредитації недоцільним. Акредитації також можуть позбавити у випадку, якщо журналісти не дотримуватимуться таких правил роботи у районі бойових дій (затверджених цим наказом):

- пред'являти документи та прескарту на вимогу сил оборони;
- здійснювати переміщення винятково за погодженим маршрутом;
- повідомляти про своє переміщення до району ведення бойових дій та редакційне завдання у такому районі керівника пресслужби;
- носити на видному місці позначку ЗМІ («ПРЕСА» чи «PRESS», зокрема й на засобах індивідуального захисту);
- мати засоби індивідуального захисту (шолом і бронежилет) та аптечку;
- передати носій із матеріалами на перевірку (у разі вимоги) та видалити матеріали, якщо на них відображені заборонені до поширення відомості;
- діяти у статусі цивільної особи (не вдягати формений одяг та знаки розрізнення сил оборони, не брати до рук зброю та боєприпаси).

Останній пункт стосується положень міжнародного гуманітарного права та статусу журналіста для цілей застосування відповідних норм щодо захисту цивільних осіб. Воно розрізняє два статуси журналістів:

- **військові кореспонденти** – мають статус цивільних осіб, акредитацію у збройних силах, супроводжують військові формування, але не є їхніми членами; відповідно до третьої Женевської конвенції вони мають право отримати статус військовополоненого у разі полону, але отримують статус комбатанта, якщо беруть безпосередню участь у бойових діях чи застосовують зброю;
- **журналісти, які перебувають у небезпечних професійних відрядженнях до зон збройного конфлікту**, – мають статус цивільних осіб і редакційне завдання на підготовку матеріалу у зоні збройного конфлікту; відповідно до I Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від

Женевська конвенція
про поводження з
військовополоненими

Додатковий протокол
до Женевських конвенцій
від 12 серпня 1949 року,
що стосується захисту жертв
міжнародних збройних конфліктів

1949 року вони не можуть розцінюватися як військовополонені, але мають право на повагу і захист, доки не беруть участі у воєнних діях.

Обмеження щодо контенту

Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»

Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану

Окрім новел щодо статусу журналістів, воєнний стан приніс низку новел і щодо заборон на поширення певних типів інформації, що можуть зашкодити обороні України шляхом розкриття інформації про військові операції або ж ворожої пропаганди. І хоча будь-яка цензура в Україні заборонена нормами Конституції, зокрема й військова, не варто забувати що воєнний стан та відповідний закон передбачає збільшені повноваження щодо регулювання медійного сектору військовим командуванням.

Обмеження на поширення певних типів інформації, що можуть розкрити дані про військові операції, встановлюється вже згаданим наказом, може стати підставою для припинення акредитації, що було відтворено Комісією з журналістської етики у своїх Рекомендаціях щодо інформації, яку не можна розголошувати в медіа під час воєнного стану. В них КЖЕ детальніше роз'яснює вимоги наказу і наголошує на деталях, пов'язаних із висвітленням такої інформації. Зокрема, варто показувати лише крупний план руйнувань чи уламків, де не видно географічних подробиць, аби не дозволити ворогові коригувати вогонь, не називати точної адреси руйнувань – але при цьому зберігати відповідні матеріали, що можуть стати доказами у майбутніх міжнародних судових процесах щодо притягнення до відповідальності держави-агресора та її представників.

Друга категорія обмежень, що пов'язана з поширенням ворожої пропаганди, стосувалася змін до законодавства, здійснених після 24 лютого 2022 року. На них журналістам потрібно зважати при підготовці матеріалів, оскільки за поширення деяких типів інформації журналістів тепер може бути притягнуто до кримінальної відповідальності (а теле- та радіоканали – ще й до відповідальності за профільним законом). До попередніх обмежень щодо поширення закликів до повалення конституційного ладу, мови ворожнечі, закликів до вчинення терористичних актів тощо тепер додалися такі норми:

- **стаття 111-1 Кримінального кодексу України: колабораційна діяльність**, яка передбачає здійснення

інформаційної діяльності у співпраці та на підтримку держави-агресора та/або її окупаційної адміністрації (позбавлення волі від 10 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади на 10-15 років та можливою конфіскацією майна);

- **стаття 114-2 Кримінального кодексу України: несанкціоноване поширення інформації** про напрям, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, учинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (позбавлення волі від 3 до 12 років залежно від наявності обтяжувальних обставин);
- **стаття 435-1 Кримінального кодексу України: виготовлення та поширення матеріалів, які містять образу честі й гідності**, погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, або його близьким (позбавлення волі до 5 років);
- **стаття 436-2 Кримінального кодексу України: виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників** (позбавлення волі до 12 років залежно від наявності обтяжувальних обставин; ця заборона також відтворена у Законі України «Про телебачення і радіомовлення»).

Варто згадати і ще один важливий прийнятий закон, який наразі не має кореспондуючої норми в Кримінальному кодексі – Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну». Як можна зрозуміти вже з назви, він деталізує положення щодо заборони поширення російської пропаганди та символіки вторгнення, такої як «Z», «V» і емблем різноманітних родів військ і військових частин держави-агресора. Він також запроваджує відповідальність для аудіовізуальних медіа, які поширюватимуть відповідний контент.

Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»

Лабораторія цифрової безпеки, Україна проти рашизму: нове законодавство для протидії російській пропаганді?

Війна не знімає також і встановленої законодавством потреби отримувати згоду на фото- та відеозйомку від осіб. Навіть більше, відповідальність журналістів лише збільшується: в умовах, коли «популярні» військові мають підвищений ризик стати жертвами катувань та нелюдського поводження у полоні, а історії звільнених із полону чи осіб, які змогли вибратися з окупації, можуть вражати описами бруталності, журналісти перед публікацією кожного матеріалу, який дозволяє ідентифікувати людину, мають зважувати безпекові інтереси навіть попри надання згоди героєм матеріалу. Знову-таки, відповідні матеріали однозначно варто збирати для доказової бази міжнародних злочинів на майбутнє, але їх публікацію буває доцільнішим відкласти.

Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо висвітлення загибелі людей під час війни

Подібні етичні вимоги щодо захисту приватності та гідності стосуються і зображення загиблих. Комісія з журналістської етики підготувала Рекомендації щодо висвітлення загибелі людей під час війни. Таке висвітлення може бути виправданим, однак за уникнення ілюстрацій та відео, де великим планом зображені наслідки насильства, належної перевірки матеріалів, що з'являються у соціальних мережах, та відмови від сенсаціоналізму і клікбейту в заголовках.

Поради журналістам від КЖЕ

Як бачимо, законодавчі норми, що регулюють роботу журналістів, досить активно оновлюються після запровадження правового режиму воєнного стану, так само змінюється і фокус дотримання журналістської етики. Природно, що не кожне медіа та його працівники можуть встигати відслідковувати ці норми та адаптувати свою щоденну редакційну роботу відповідно до них. Комісія радить журналістам та редакціям:

- тримати руку на пульсі щодо змін законодавства і звертатися до фахівців-юристів щодо тлумачення таких норм;
- неухильно дотримуватися вимог поводження у зоні ведення бойових дій, аби не втратити акредитацію та не втратити спеціальний захист, що надається міжнародним гуманітарним правом;
- підкорятися вимогам представників сил оборони щодо перевірки фото- та відеоматеріалів, заборон на зйомку;

- дотримуватися вимог журналістської етики при підготовці матеріалів, оскільки війна не звільняє працівників медіа від цього обов'язку;
- ретельно ставитися до захисту конфіденційної інформації, приватності тих, кого знімаєте, а також до відображення у матеріалах жертв насильства, смертей людей тощо – вони та їх родичі мають право на захист гідності;
- пам'ятати, що деякі матеріали, попри увагу до них аудиторії, можуть зашкодити їхнім героям та родичам, а тому може бути доцільнішим відмовитися від їх публікації з одночасним переданням історій до правоохоронних органів для подальшого розслідування.

РОЗДІЛ 4

РОБОТА КОМІСІЇ З ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Олексій Погорелов

президент Української асоціації
медіа бізнесу, член Комісії
з журналістської етики

Коли 24 лютого 2022 року почалася повномасштабна війна Росії проти України, то, напевно, першою, або точно однією серед перших, хто почав допомагати журналістам створювати якісний контент, не порушуючи етичних стандартів і при цьому допомагаючи українцям не лише виживати, але й чинити опір окупантам, стала Комісія з журналістської етики.

КЖЕ почала організовувати онлайн-спілкування з експертами, готувати роз'яснення, надавати поради вже в середині березня 2022 року. Крім вдячності, ми отримували й критику, мовляв, «Які дискусії, коли ворог бомбардує українські міста?!». Але одночасно із захистом нашої країни зі зброєю у руках потрібно було захищати її на інформаційному фронті, де ворог атакував не менш активно.

Те, що запит на таку професійну допомогу був величезним, у КЖЕ помітили одразу. На дискусії, які Комісія з журналістської етики проводила на платформі Zoom та транслювала онлайн на своїй офіційній сторінці у фейсбуку, збиралося понад 100 людей наживо, і кожен учасник/учасниця мали можливість у режимі онлайн поспілкуватися з колегами, почути їхні думки та поради, поставити запитання, як висвітлювати події, пов'язані з війною, не порушуючи етичних стандартів.

КЖЕ та запрошені експерти допомагають журналістам

Із початку повномасштабного вторгнення і до середини липня 2022 року КЖЕ провела 18 дискусій із визнаними журналістами.

Із початку повномасштабного вторгнення і до середини липня 2022 року КЖЕ провела 18 дискусій із визнаними журналістами, зокрема Євгеном Спіріним – головним редактором видання «Бабель», Севгіль Мусаєвою – головною редакторкою «Української правди», Ольгою Руденко – головною редакторкою The Kyiv Independent, Євгеном Малолеткою – фотожурналістом, Тетяною Трощинською – головною редакторкою «Громадського радіо», Наталкою Гуменюк – українською журналісткою, документалісткою, та з багатьма іншими.

Це були розмови про те, як висвітлювати історії людей, що пережили травму, про те, як передавати історії через фоторепортажі, про те, як відмовитися від поширення контенту російською мовою, а натомість почати подавати інформацію про події в Україні англійською мовою, і багато-багато іншого.

Усі записи ретельно зберігаються у КЖЕ і доступні для перегляду [на нашому YouTube каналі](#). Радимо їх переглянути, адже вони не втрачають актуальності.

Але не лише досвід професійних журналістів був серед першочергових запитів. Зокрема, 24 березня 2022 року Комісія з журналістської етики запросила Ганну Маляр, заступницю міністра оборони України, поділитися власними думками та представити офіційні вимоги Міноборони щодо журналістської діяльності під час війни, надати роз'яснення щодо правил подання матеріалів, а також розказати про вимоги до балансу між патріотизмом та об'єктивністю. Понад 160 медійників, студентів факультетів журналістики та інших зацікавлених осіб узяли участь у цій онлайн-дискусії від Комісії з журналістської етики. Це був перший відкритий захід для журналістів у партнерстві з Міністерством оборони України.

Трохи пізніше, 29 березня 2022 року, в інформаційній агенції «Укрінформ» відбулася дискусія експертів на тему «Злочини проти довкілля під час війни» від Центру екологічних ініціатив ГО «Екодія» та Комісії з журналістської етики. Це зараз здається, ніби дискусії йшли одна за одною. А тоді, наприкінці березня, між ними минула, як тоді відчувалося, ціла вічність. Говорили про важливість фіксації військових злочинів проти довкілля, аналізували ситуації на територіях природно-заповідного фонду та спрогнозували, що чекає природу після завершення війни.

Жвавий інтерес до цієї теми та, як з'ясувалося в ході обговорення, брак інформації для журналістів про актуальні дослідження та ресурси, куди можна і передавати інформацію, і де її можна отримувати, контакти та поради експертів, – стимулювали КЖЕ зібрати такі дані у окремий посібник. Комісія

з журналістської етики опублікувала його спільно з ГО «Екодія» під назвою [«Не тільки про апокаліпсис. Як повідомляти про зміну клімату в медіа? Поради журналістам і редакціям»](#). Посібник є у вільному доступі.

Саморегулювання – найефективніший інструмент мотивації

У 58% опитаних журналістів повністю або частково виникають складнощі у висвітленні явищ війни – такі результати [опитування медійників](#) щодо їхньої роботи під час воєнного стану. Опитування проводилося Комісією з журналістської етики з 21 до 31 березня 2022 року.

У 58% опитаних журналістів повністю або частково виникають складнощі у висвітленні явищ війни.

Щоб допомогти, ми провели 18 лекцій та дискусій, надали 6 рекомендацій. Усі вони доступні на сайті Комісії у розділі [«Заяви та рекомендації»](#).

Однак не тільки у журналістів виникають запитання про те, як висвітлювати події, пов'язані з війною. Чимало запитань та навіть скарг на публікації Комісія отримує і від читачів. Комуś не подобається, що у сюжеті про бомбардування на задньому плані показано житловий будинок, в якому проживає автор скарги. Хтось невдоволений тим, що в соцмережі поширено запис, як люди у військовій формі ногами відштовхують міни з проїжджої частини на узбіччя, і немає застережень, що так робити не можна. Не одну скаргу Комісія отримала на поширення нецензурної лексики у всім відомій фразі про російський воєнний корабель.

За перше півріччя 2022 року Комісія з журналістської етики отримала 43 скарги, і за 17-ма з них було ухвалено та оприлюднено рішення. Не усі скарги, які надходять до Комісії, відповідають її мандату. Зокрема, скарги на рекламні матеріали чи на дії журналістів (а не на оприлюднені публікації) Комісія з журналістської етики не розглядає. Натомість скарги чи запити на найбільш складні та резонансні теми КЖЕ розглядає насамперед. Такі, як уже згадані скарги на поширення фрази про російський військовий корабель, сюжет про міни на дорозі, запити про роботу з людьми, які пережили травму, про роботу з військовими та ін.

За перше півріччя 2022 року Комісія з журналістської етики отримала 43 скарги, і за 17-ма з них було ухвалено та оприлюднено рішення.

Повертаючись до ухвалених 17 рішень, порушення Кодексу етики українського журналіста були визнані Комісією у 10 випадках, а у 7 КЖЕ встала на бік медіа. Кожне рішення містить не лише аналіз предмета скарги та оскаржуваного матеріалу, але й обов'язкове пояснення, чого вимагає Кодекс етики і як журналісту потрібно вчиняти у подібних випадках для того, щоб слугувати інтересам аудиторії та створювати якісні матеріали.

Дуже важливо зауважити, що жодна зі скарг не розглядається членами КЖЕ без отримання пояснень від редакції. Це є принципово важливим для ефективності та дієвості саморегулювання в царині журналістського контенту. Адже метою роботи Комісії з журналістської етики є саме підвищення якості журналістських матеріалів завдяки дотриманню авторами цих матеріалів вимог Кодексу етики українського журналіста. А щоб так і було, потрібно аналізувати

помилки та пояснювати, як треба було зробити, щоб і мету матеріалу досягнути, і етичні стандарти не порушити.

Щоб рішення Комісії мали вплив, якраз і потрібно запитувати у авторів матеріалів та у редакторів, чому матеріал було оприлюднено саме у тому вигляді, у якому його побачила аудиторія. Бо, можливо, на те є вагомі причини. І вже після аналізу – рекомендації щодо того, як варто було зробити. По-перше, саме така процедура – коли редакція має можливість надати пояснення, додатково проаналізувати оприлюднений матеріал, почути скаргу на нього і вивчити рекомендації КЖЕ, – і є саморегулювальною. По-друге, аналіз помилок та рекомендацій є набагато кращим мотиватором, ніж покарання та примус. Відгуки і від скаржників, і від редакцій дають нам впевненість у тому, що саморегулювання розвивається успішно і що все більше редакцій дослухаються до висновків та порад КЖЕ.

Окрім роботи зі скаргами, Комісія надає оперативні відповіді на запитання, де можна швидко прореагувати. Зокрема, по такій гарячій лінії, роботу якої підтримала данська International Media Support, за травень та червень 2022 року надано понад 100 консультацій та роз'яснень.

А ще дуже активно розвивається співпраця зі студентами та викладачами журналістики. Адже ще там, під час навчання, студенти мають аналізувати Кодекс етики українського журналіста та його застосування у своїй діяльності. Тільки за три місяці – з квітня до червня 2022 року – КЖЕ підписала 5 нових меморандумів про співпрацю з вишами. Тепер їх у Комісії 11, з яких 8 – саме з факультетами журналістики.

Робота з колегами як в Україні, так і за кордоном

Ще на початку квітня 2022 року Комісія з журналістської етики подала заклик до Альянсу незалежних прес рад Європи (AIPCE) щодо усунення або тимчасового призупинення членства Громадської колегії Росії зі скарг на пресу. Цей орган саморегулювання наших північних сусідів мав би сприяти чесній журналістиці, але насправді аж ніяк не заважав поширювати мову ворожнечі брехливим рупорам Кремля.

Колегія ніколи не засуджувала перетворення більшості російських медіа, зокрема й державних, на пропагандистські та шовіністичні, що сприяло скочуванню Росії в диктатуру. Така бездіяльність призвела до нічим не виправданого широкомасштабного вторгнення армії Росії на територію України. Тож КЖЕ звернулася до AIPCE з проханням про усунення або тимчасове призупинення членства російської колегії в європейському альянсі.

У середині червня за підсумками онлайн-голосування не було ухвалено жодного рішення, і «технічно» це питання перенесли у порядок денний все тієї самої жовтневої щорічної конференції та загальних зборів AIPCE. Отримавши таку відповідь, КЖЕ проінформувала AIPCE про тимчасове припинення членства в Альянсі в односторонньому порядку.

Спочатку нам запропонували дочекатися жовтня, коли відбудеться щорічна конференція та загальні збори AIPCE, бо за статутом організації питання про усунення з членів Альянсу є компетенцією саме загальних зборів. Але після наполегливого прохання КЖЕ розпочати розгляд цього питання швидше, в Альянсі все ж розпочали обговорення.

У середині червня за підсумками онлайн-голосування не було ухвалено жодного рішення, і «технічно» це питання перенесли у порядок денний все тієї самої жовтневої щорічної конференції та загальних зборів AIPCE. Отримавши таку відповідь, КЖЕ проінформувала AIPCE про тимчасове припинення членства в Альянсі в односторонньому порядку.

Шкода, але щось подібне ми вже проходили в Україні. Зокрема, ще 2021 року Комісія привертала увагу правоохоронців до діяльності псевдоорганізацій, які за гроші видавали прескарти усім охочим. Тоді належної реакції та припинення діяльності таких організацій не відбулося. Тепер один з очільників організації, яка торгувала прескартами, є гауляйтером на захоплених Росією територіях.

Разом – до перемоги!

Тож єднаймося і докладаймо спільних зусиль до розвитку саморегулювання в сфері якісної професійної журналістики. Найпотужніший мотиватор – власні прагнення до підвищення якості роботи та розвитку власного медіа, а не примус, від кого б він не виходив. Відповіддю на примус зазвичай є спротив. А коли людина має прагнення – вона знайде спосіб, як досягнути своєї мети. Оце і є ключова різниця між тим, як працює регулювання та саморегулювання. Шукаймо мотивацію та посилюймо якість українських медіа разом!

РОЗДІЛ 5

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ліза Кузьменко

голова ГО «Жінки в медіа»,
членкиня Комісії
з журналістської етики

Із початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну тема гендерної рівності в українських медіа стала ще більш актуальною. Варто висвітлювати права і потреби військовослужбовців та медиків, волонтерок, жінок з інвалідністю, жінок, які рятуючись від війни, виїхали за кордон, та тих, хто лишається і боронить Україну в тилу. Такі матеріали мають різнобічно показувати силу та стійкість українських жінок, проблеми й шляхи подолання цих викликів.

На жаль, через повномасштабне російське вторгнення та війну в українських медіа істотно зменшився показник присутності жінок. За даними IMI, в середньому онлайн-медіа цитують експерток лише в 16% матеріалів, відповідно експертів – у 84%. Порівняно з попереднім моніторингом IMI (III квартал 2021 року) цей показник упав на 7%. Жінки як героїні зараз згадуються на 7% менше, ніж торік, і присутні лише у 22% матеріалів, тоді як чоловіки – в 78% матеріалів онлайн-медіа. Такими є дані моніторингу гендерного балансу в медіа, який провів Інститут масової інформації в травні 2022 року.

Крім того, жінки найчастіше фігурують як матері, дружини, доньки бійців (переважно загиблих) і волонтерки, дещо рідше – політикині, а чоловіки – як бійці (великою мірою ті, кого проводять в останню путь), політики (керівництво країни, військових адміністрацій тощо) і волонтери. Такими є дані моніторингу гіперлокальних друкованих та онлайн-медіа 24 областей України, проведеного у першій половині червня цього року Волинським пресклубом.

Попри те, що все більше українських журналістів і редакцій уникають стереотипів щодо ролі жінок і чоловіків в армії, деякі медіа продовжують публікувати сексистський контент.

Наприклад, «та кривава війна обірвала життя 21-річної красуні», пише видання «20 хвилин. Вінниця», або «Жінки в ЗСУ: українські красуні, які взяли до рук зброю та «насіпають» окупантам» та «Тетяна Чубар – навідниця САУ. Тендітна білявка воює в 58-й окремій мотопіхотній бригаді імені гетьмана Івана Виговського», – йдеться у статті ТСН «1+1».

Цитування експертів та експерток в онлайн-медіа

- Вікторія Поліщук понад усе хотіла стати десантником. Дівчину захоплювала сама ідея стрибнути з парашута і вона втілила свою мрію.
- Вродлива, смілива, цілеспрямована, сильна. Вона витримувала те, що не кожен чоловік міг витримати.
- А коли рашисти пішли у наступ, стала на захист Батьківщини. Та кривава війна обірвала життя 21-річної красуні.

Фото: Матеріал видання «20 хвилин. Вінниця», 21 травня 2022 року

TCH

УСІ ПУБЛІКАЦІЇ КРАЩЕ З YOUTUBE ЕКСКЛЮЗИВ TCH УКРАЇНА ПОЛІТИКА **ВІЙНА** ГЛАМУР ПРОСПОРТ

ОЗБРОЄННЯ ТА АРМІЯ

RUSSIAN INVASION OF UKRAINE

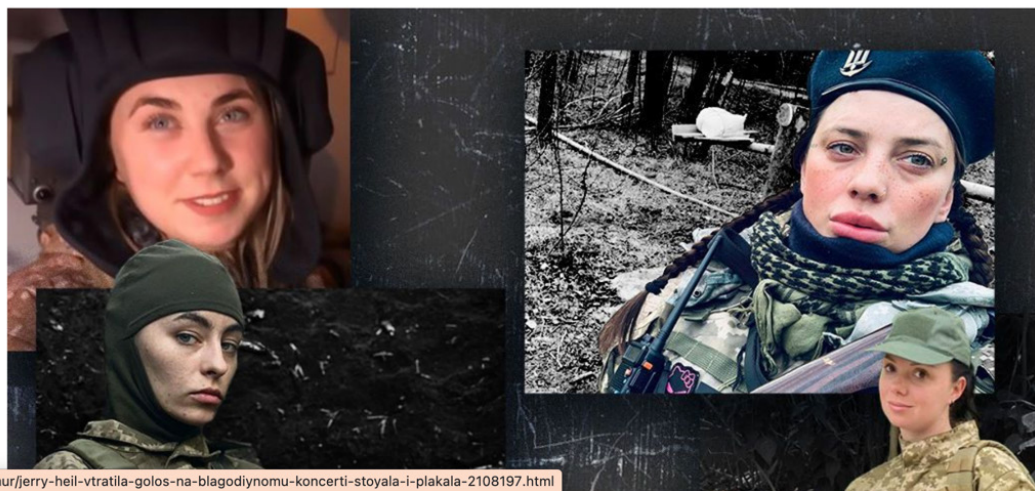
АКТУАЛЬНІ ЗАПИТИ

TCH > Війна

Жінки в ЗСУ: українські красуні, які взяли до рук зброю та "насипають" окупантам

13:12, 07.07.22 9937 3 хв

Поділіться:

[s://tsn.ua/glamur/jerry-heil-vtratil-golos-na-blagodiyному-koncerti-stoyala-i-plakala-2108197.html](https://tsn.ua/glamur/jerry-heil-vtratil-golos-na-blagodiyному-koncerti-stoyala-i-plakala-2108197.html)

Фото: матеріал ТСН «1+1», 7 липня 2022 року

Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики.

У цих публікаціях журналісти вдаються до так званого «доброзичливого сексизму».

Доброзичливий сексизм – сексизм, який так само, як і ворожий сексизм, дискредитує жінок, але в більш завуальованій формі (його навіть можна сплутати з компліментами). Це пасажі про те, що жінки слабкіші, їх потрібно захищати. Вони «ніжні красуні», їм «треба народжувати дітей», а не перейматися кар'єрою.

Ворожий сексизм – проявляється у відкритій дискримінації жінок, у твердженнях, що вони неповноцінні, дурніші та слабкіші за чоловіків, некомпетентні та мають нижчий рівень інтелекту.

Варто нагадати положення пункту 15 Кодексу етики українського журналіста: «Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінним складником матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики».

Крім того, у статті 21-1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» ідеться про те, що засоби масової інформації відповідно до законодавства сприяють недопущенню:

- дискримінації за ознакою статі та насильства за ознакою статі;
- поширення матеріалів, що відтворюють чи зміцнюють дискримінаційні уявлення про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, схвалюють або провокують дискримінацію за ознакою статі чи насильство за ознакою статі, зокрема й сексуальне насильство.

Ці норми звертають увагу на аспекти забезпечення гендерної рівності, викорінення стереотипів за ознакою статі та недопущення дискримінації жінок, зокрема й на військовій службі.

У своєму рішенні «Щодо зображення військовослужбовиць в медіа» від 1 червня 2022 року Комісія з журналістської

етики радить журналістам і редакціям, висвітлюючи діяльність військовослужбовців та військовослужбовиць:

1. Уникати коментування зовнішності жінки, а також недоречного акцентування на статі та віку під час виконання нею професійних обов'язків; Зокрема, «красива», «вродлива», «слабка» чи «сильна» – це оцінка, яка ґрунтується на уявленнях автора чи авторки про красу і силу. Можна давати конкретні деталі, як-от «у спортзалі піднімає 80 кг», «у неї у вухах сережки, подаровані подругою», «невеликого зросту, з 36 розміром взуття, тому на складі для неї не знайшлося пари, довелося купувати за свої гроші».
2. Облишити застарілі патріархальні уявлення про «образи жінок». Не використовувати фрази на кшталт «жінка – слабка стать»; Не поширювати стереотипів за ознакою статі у журналістських матеріалах. Для цього перевіряти свої матеріали за допомогою «дзеркального методу» (чи однаково доречно певне висловлювання виглядало б у матеріалах про жінку/про чоловіка).
3. Не протиставляти жінок і чоловіків між собою, коли йдеться про виконання професійних обов'язків. Не транслювати суб'єктивні судження щодо оцінки зовнішності жінок-військових.
4. Більше приділяти увагу темам утвердження гендерної рівності в армії, посиленню видимості в медіа участі жінок на війні, збільшення кількості експерток і коментаторок-жінок із військової тематики.
5. Уживати фемінітиви, щоб зробити видимим внесок жінок у суспільно-політичне життя країни.

Пам'ятайте! Важливим і повноцінним складником матеріалів є візуалізація чи фотографія. Вона може підсилювати написаний текст, а отже або поширювати принципи рівності, або ретранслювати стереотипи за ознакою статі.

Пам'ятайте! Важливим і повноцінним складником матеріалів є візуалізація чи фотографія. Вона може підсилювати написаний текст, а отже або поширювати принципи рівності, або ретранслювати стереотипи за ознакою статі.

Корисними для поглиблення знань із вказаної тематики будуть такі матеріали:

- Порадник «Як наблизити свою редакцію та контент до гендерної чутливості» // Є. Кузьменко/Координатор проєктів ОБСЄ в Україні.
- Висвітлення виборів в Україні: Порадник для журналістів та редакцій // С. Остапа, Д. Дуцик, Є. Кузьменко, В. Володовська / Упоряд. О. Погорелов. – К., 2019; див., зокрема, 3 розділ «Дотримання гендерного паритету: 10 практичних порад для журналістів та редакцій».
- Онлайн-курс на Прометеусі «Жінки та чоловіки: гендер для всіх» Тамари Марценюк.
- Підручник «Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей». – К., 2017.
- Права людини та медіадіяльність. Збірник навчальних програм / За ред. Шендеровського К. – К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2018.

РОЗДІЛ 6

ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ ТА ЖУРНАЛІСТСЬКІ СТАНДАРТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ. ПРАКТИЧНІ ПРИКЛАДИ

Ліна Куц

перша секретар Національної
спілки журналістів України,
членкиня Комісії
з журналістської етики

Переважна більшість українських журналістів і журналісток до 24 лютого 2022 року не мала досвіду висвітлення подій війни. Серед викликів, які постали перед редакціями з перших днів широкомасштабного російського вторгнення, – використання належних підходів у роботі з новими темами.

У деяких випадках правила журналістської роботи вибудовувалися на ходу – наприклад, щодо інформації, яку можна/не можна розголошувати в медіа, як швидко подавати фото- та відеоматеріали з місць обстрілів. В інших ситуаціях достатньо було «освіжити» вже усталені редакційні практики – наприклад, про використання й перевірку контенту з соціальних мереж чи про уникнення дискримінації. Ось кілька тем, які викликали труднощі або спричиняли суперечки в журналістському середовищі.

Оприлюднення інформації про військові об'єкти чи споруди

Після удару російської авіації по Київському бронетанковому заводу 16 квітня в мережі пролунали звинувачення на адресу журналістів телеканалу 1+1, який показав репортаж із підприємства за кілька днів до обстрілу. Сюжет було знято у цехах заводу, журналісти не дали назву підприємства, однак, на думку авторів звинувачень, інформації виявилось достатньо для того, щоб ідентифікувати об'єкт і вирахувати його точні координати.

На користь журналістів говорить той факт, що зйомка відбувалася з дозволу керівництва концерну «Укроборонпром», до складу якого входить завод, і керівництво підприємства та концерну знало про зміст сюжету, ракурси, спікерів та інші деталі. До того ж місцезнаходження такого військового об'єкта не є секретом, який знає обмежене коло осіб.

Схожі звинувачення пролунали після фоторепортажу «24-го каналу», де журналістка зафіксувала танкові їжаки, бетонні блоки та інші елементи захисних споруд у центрі Києва. Дехто з колег вбачав у цьому розголошення таємниці та розкриття позицій українських військових. Інші наголошували, що порушень не було, а фотозйомка велася з дозволу та в присутності пресофіцера.

Відповідно до «Правил роботи журналістів та журналісток», затверджених 3 березня 2022 року головнокомандувачем

У деяких випадках правила журналістської роботи вибудовувалися на ходу – наприклад, щодо інформації, яку можна/не можна розголошувати в медіа, як швидко подавати фото- та відеоматеріали з місць обстрілів.

ЗСУ Валерієм Залужним на час воєнного стану в Україні, до переліку інформації, яку не варто розголошувати, справді, входить інформація щодо системи охорони та оборони системи військових об'єктів та засобів захисту особового складу, використовуваних озброєння та військової техніки. Водночас уточнюється, що не йдеться про ті об'єкти, які видимі або очевидно виражені. А барикади і їжаки на Майдані – саме такі очевидні об'єкти.

В обох випадках обрані теми становлять суспільний інтерес, а журналісти дотрималися як правил воєнного часу, так і професійних і етичних стандартів під час підготовки матеріалів.

Водночас трапляються випадки, коли журналісти поширюють інформацію, яка може зашкодити українським військовим. Наприклад, журналіст і блогер Денис Казанський 29 квітня 2022 року повідомив про визволення села Руська Лозова на Харківщині раніше, ніж це зробило Міністерство оборони. Інформацію активно поширили українські медіа, після чого заступниця міністра оборони Ганна Маляр заявила, що автор допису «в цьому ж пості оприлюднив ще дві речі, які не треба було публічно писати» і що після оприлюднення інформації «почалося загострення», а українські військові зазнали втрат: один загиблий і 12 поранених.

Оприлюднення інформації про цивільні об'єкти та евакуацію

Пошук балансу між суспільною важливістю інформації та ризиком, що ця інформація може заподіяти шкоди через оприлюднення, – один із викликів для українських журналістів і журналісток, які висвітлюють події

війни. Дотримання професійних стандартів – наприклад, оперативності, точності, достовірності – замало для того, аби знайти правильне рішення в тій чи іншій ситуації. І тут ключову роль відіграють етичні норми, якими керується журналіст/журналістка.

Дотримання професійних стандартів – наприклад, оперативності, точності, достовірності – замало для того, аби знайти правильне рішення в тій чи іншій ситуації. І тут ключову роль відіграють етичні норми, якими керується журналіст/журналістка.

Внаслідок російського авіаудару по драматичному театру в Маріуполі 16 березня 2022 року загинули сотні мирних мешканців, які переховувалися в будівлі. Частина користувачів фейсбуку та лідерів думок звинуватила журналістів у тому, що нібито вони стали «навідниками». Напередодні український телеканал показав репортаж із Запоріжжя, де в центрі для біженців евакуйований мешканець Маріуполя розповів, що театр став бомбосховищем для тисячі мешканців. А вже наступного дня на дах театру ворожий винищувач скинув дві бомби.

Хоча той факт, що в будівлі театру переховуються люди, був і раніше відомий у місті, про це писали в локальних телеграм-каналах і чатах. У цих обставинах заявляти про те, що нібито агресор приймає рішення про обстріл на підставі репортажу, – це знімати з насильника відповідальність за знищення мирного населення і покладати частку відповідальності на жертву. Інформація, яка стала відома пізніше, свідчить, що російські військові умисне цілили в театр та в інші мирні об'єкти в Маріуполі, Кременчуку, Черкасах, Вінниці та інших містах. Кремль не змінив би своїх намірів навіть за умов абсолютного мовчання. І роль журналістів – показати всьому

світу ці факти, не дати Росії спотворити дійсність і приховати правду.

Готуючи матеріали, пов'язані із захистом цивільного населення під час війни, журналісти можуть зазнати впливу не лише цензури, а й самоцензури та тиску суспільної думки. До Комісії з журналістської етики звернулася журналістка Олександра Рискальчук із Хмельницького з проханням оцінити на предмет відповідності професійним стандартам журналістики її власний матеріал в інтернет-виданні «ВСІМ» «Куди ведуть вагітних під час сирени в Хмельницькому: показуємо і розповідаємо». Це репортаж із лікарні, де під час повітряної тривоги переховуються вагітні жінки. Редакція інтернет-видання отримала низку обурень і погроз від читачів, які вважали, що публікація створює небезпеку для пацієнток закладу.

Комісія з журналістської етики не знайшла порушень у публікації. В цьому випадку матеріал журналістки не створив додаткового ризику для пацієнток лікарні та новонароджених дітей: інформація про розташування будь-яких лікарень доступна з великої кількості відкритих джерел, а укриття позначене на карті захисних споруд.

Використання контенту із соціальних мереж

Одна з найбільших дилем, яка постає перед журналістами і журналістками в час широкомасштабного російського вторгнення, – використання інформації з соціальних мереж і каналів. У переважній більшості випадків таку інформацію щодо ситуації на лінії фронту або на тимчасово окупованих територіях неможливо перевірити швидко. Крім того, журналісти мають враховувати наслідки широкого поширення історій і заяв користувачів соціальних мереж.

Наприклад, поширення інформації про рух евакуаційної колони в режимі реального часу може зірвати евакуацію або поставити під загрозу життя людей. Повідомляти про успішну евакуацію варто не одразу – лише тоді, коли люди дістануться безпечного місця.

Наприклад, поширення інформації про рух евакуаційної колони в режимі реального часу може зірвати евакуацію або поставити під загрозу життя людей. Повідомляти про успішну евакуацію варто не одразу – лише тоді, коли люди дістануться безпечного місця.

Інший резонансний випадок пов'язаний із оприлюдненням персональних даних жінки, яка постраждала через обстріл житлового будинку в Києві. Радник міністра внутрішніх справ Антон Геращенко розмістив у своєму телеграм-каналі відео із зображенням російського паспорта потерпілої, де було зазначено її прізвище, дата народження, номер документа. Це відео та цю інформацію використали чимало медіа. Однак той факт, що інформація отримана з офіційних джерел, не знімає відповідальності з журналістів за порушення Кодексу етики українського журналіста, зазначила КЖЕ у своїй заяві щодо цього випадку.

Уникнення дискримінації окремих соціальних груп

В умовах широкомасштабного російського вторгнення журналісти порушують зокрема й теми, пов'язані з життям різних соціальних чи етнічних груп. При цьому не всім вдається уникнути дискримінаційних висловлювань або підходів. Зокрема, Комісія з журналістської етики винесла рішення за фактом публікації «15 клієнтам закарпатських готелів вручили повістки у військкомат»

Упродовж п'яти місяців українські журналісти і журналістки порушують теми, які ніколи не виникали в мирному житті, та в обставинах, яких раніше не могли уявити. Тому помилок не уникнути. А робити висновки з помилок і рухатися далі допомагають рішення, заяви і рекомендації Комісії з журналістської етики.

(інтернет-видання Zaxid.net, 17 березня 2022 року) і встановила порушення пункту 15 Кодексу етики українського журналіста.

У короткій новині двічі зазначено, що виявлені під час перевірки ймовірні порушники є вихідцями з південних та східних областей. У цьому випадку згадка про місце проживання чоловіків, які не стали на військовий облік, недоречна, оскільки порушення закону про мобілізацію не пов'язані з конкретним місцем чи регіоном. Таке згадування формує у читача хибне враження, що нібито порушниками закону є виключно або переважно мешканці певних регіонів, і це сприяє упередженому ставленню до цієї групи людей.

Іншим випадком порушення зазначеного пункту кодексу стала поведінка ведучого «24 каналу» Фахрудіна Шарафмала під час прямого ефіру 12 березня 2022 року. Телеведучий у своєму виступі під час прямого ефіру прямо закликав до знищення російських дітей, що може бути розцінене як заклик до вчинення міжнародного злочину. Оскільки висловлювання було оголошене у прямому ефірі на телебаченні та було доступне під час онлайн-трансляції телеканалу в YouTube, то воно мало більший ефект аніж, наприклад, письмове висловлювання для невеликої аудиторії в соціальній мережі.

Комісія взяла до уваги, що наступного дня журналіст вибачився в прямому ефірі, так само вибачився і керівник телеканалу.

Упродовж п'яти місяців українські журналісти і журналістки порушують теми, які ніколи не виникали в мирному житті, та в обставинах, яких раніше не могли уявити. Тому помилок не уникнути. А робити висновки з помилок і рухатися далі допомагають рішення, заяви і рекомендації Комісії з журналістської етики.

ДОДАТОК 1

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КЖЕ

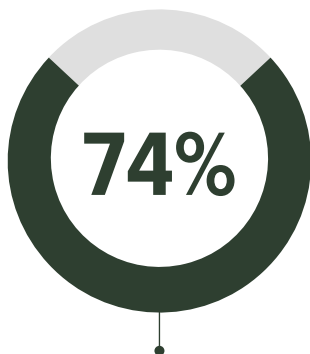
«Нові виклики, з якими ми не стикались»: у 58% опитаних журналістів повністю або частково виникають складнощі в роботі під час висвітлення тем, пов'язаних із війною», – дослідження КЖЕ.

Комісія з журналістської етики провела опитування медійників щодо їхньої роботи під час воєнного стану, запровадженого в Україні у зв'язку зі збройною агресією Росії.

Опитування проводилося з 21 до 31 березня 2022 року за допомогою анкети з варіантами відповідей методом адресного онлайн-опитування та поширенням інформації публічно серед представників журналістського середовища. Усього було опитано 136 осіб; із них – 43% редакторів, 29% журналістів, 10% викладачів фаху «журналістика», 8% медіаменеджерів та 10% інших працівників медіа. Серед опитаних – 70% жінок та 30% чоловіків. Отримані дані не є репрезентативними, а тому результати варто інтерпретувати як можливі тенденції. Всі дані подано в знеособленому вигляді.

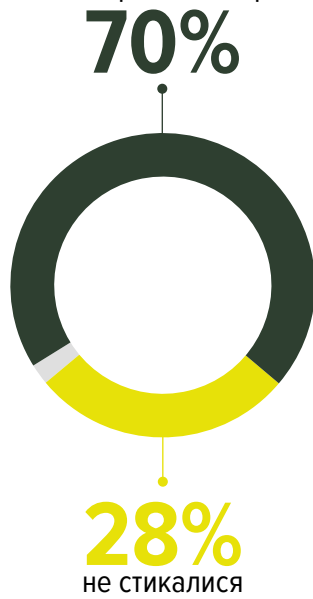

- 74% опитаних продовжують працювати у сфері журналістики під час повномасштабного воєнного вторгнення Росії, 23% – частково продовжують працювати, 2% – не продовжують, 1% – інше.
- 56% медійників вважають, що їхня редакційна політика змінилась або частково змінилась під час воєнного стану, 39% респондентів зазначили, що політика не змінилась взагалі, 5% – інше.
- Якої допомоги медійники потребують першочергово: 62% – фінансування, 19% – експертної підтримки, 8% – психологічної підтримки, 2% – юридичної підтримки, 9% – інше.
- У 58% респондентів повністю або частково виникають складнощі в роботі під час висвітлення тем, пов'язаних із війною, лише у 30% складнощів не виникає, 12% не змогли відповісти.

продовжують працювати у сфері журналістики під час повномасштабного воєнного вторгнення Росії

стикалися або частково стикалися у своїй журналістській роботі з інформаційними спецопераціями ворога

- 87% опитаних медійників обов’язково верифікують інформацію, перш ніж її поширити, 12% – верифікують частково, 2% – важко відповісти.
- 70% опитаних стикалися або частково стикалися у своїй журналістській роботі з інформаційними спецопераціями ворога та/або просуванням російських наративів під час воєнного стану в Україні. При цьому 28% опитаних – не стикалися, 2% – інше.
- 89% опитаних вважають, що Кодекс етики українського журналіста має бути дотриманим або частково дотриманим під час воєнного стану, 11% – важко відповісти.
- 65% опитаних помічали порушення або часткове порушення журналістських стандартів під час воєнного стану в Україні. При цьому 14% – не помічали порушень, 21% – важко відповісти.

ДОДАТОК 2

КОДЕКС ЕТИКИ
УКРАЇНСЬКОГО
ЖУРНАЛІСТА

Ухвалений 24 квітня 2004 року на з'їзді журналістів – підписантів Кодексу (у редакції зі змінами від 4 жовтня 2013 року, прийнятими з'їздом підписантів Етичного кодексу українського журналіста), визнаний Національною спілкою журналістів України (НСЖУ) та Незалежною медіа-профспілкою України (НМПУ)

1 **Свобода слова та висловлювань є невід'ємною складовою діяльності журналіста.**

2 **Служіння інтересам влади чи засновників, а не суспільства, є порушенням етики журналіста.**

3 **Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини.**

Журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини. При цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи.

4 **Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених.**

Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду.

5 **Журналіст не розкриває своїх джерел інформації, окрім випадків, передбачених законодавством України.**

6 **Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста.**

Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрилансерів, пресслужб та інших джерел.

7 **Інформаційні та аналітичні матеріали мають бути чітко відокремлені від реклами відповідною рубрикацією.**

8

Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу тощо, не повинна фальсифікувати зміст.

Редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу тощо, не повинна фальсифікувати зміст. Необхідно повідомляти аудиторію про подання відрепетируваних та реконструйованих новин.

9

Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного.

Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного. Неприпустимим є поширення інформації, що містить упередженість чи необґрунтовані звинувачення.

10

Точки зору опонентів, зокрема й тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано.

Точки зору опонентів, зокрема й тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано. Так само мають бути подані оцінки незалежних експертів.

11

Не допускається таке вибіркове цитування соціологічних досліджень, яке призводить до викривлення змісту.

Не допускається таке вибіркове цитування соціологічних досліджень, яке призводить до викривлення змісту. Журналістські опитування громадян не повинні фабрикуватися з метою отримання наперед визначеного результату.

12

Журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо виявилося, що вона не відповідає дійсності.

13

Журналіст не повинен використовувати незаконні методи отримання інформації.

Журналіст не повинен використовувати незаконні методи отримання інформації. Журналіст при збиранні інформації діє в правовому полі України і може вдатися до будь-яких законних, зокрема й судових, процедур проти осіб, які перешкоджають йому в збиранні інформації. Використання

негласних прийомів збирання новин допускається лише тоді, коли це необхідно для забезпечення достовірності або точності матеріалу. Такі прийоми можуть бути виправдані лише у разі, коли іншими способами зібрати інформацію неможливо.

14

Плагіат несумісний зі званням журналіста.

15

Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання.

Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) варто лише у випадках, коли ця інформація є неодмінною складовою матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики.

16

Журналіста не можна в службовому порядку зобов'язати писати чи виконувати будь-що, якщо це суперечить його власним переконанням чи принципам.

Журналіста не можна в службовому порядку зобов'язати писати чи виконувати будь-що, якщо це суперечить його власним переконанням чи принципам. Необхідно протистояти проявам зовнішнього втручання в контент – як безпосередньому тиску, так і діям, що мають непрямі ознаки такого втручання.

17

Незаконне отримання журналістом матеріальної винагороди чи будь-яких пільг за виконаний чи невиконаний журналістський матеріал є несумісним зі званням журналіста.

Незаконне отримання журналістом матеріальної винагороди чи будь-яких пільг за виконаний чи невиконаний журналістський матеріал є несумісним зі званням журналіста. Журналіст не повинен використовувати службове становище в особистих цілях, з метою наживи, самореклами, у кар'єристських цілях та керуючись прагненням догодити певним силам чи особам. Журналіст не має права використовувати фінансову інформацію до її оприлюднення з метою власного збагачення.

18

Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми

Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та дозвіл на це від її батьків чи опікунів. Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), які мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов'язаних із насильством.

19

Свідоме порушення норм журналістської етики є абсолютно несумісним з професійною журналістикою

Свідоме порушення норм журналістської етики є абсолютно несумісним з професійною журналістикою, піддається громадському осуду, може бути підставою для позбавлення прескарти чи членства в професійних спілках та НСЖУ. Розгляд конфліктних ситуацій етичного та професійного характеру здійснює Комісія з журналістської етики.

Фото на обкладинці facebook.com/irynasamran

Дизайн та верстка Тетяна Кабакова